

Beregnet til
Statped

Dokument type
Rapport

Dato
September 2011

EVALUERING AV OPPLÆRINGSPROGRAM FOR FORELDRE TIL DØVE OG HØRSELSHEMMEDE BARN

Versjon **1.2**
Dato **2011/09/2909**
Utført av **MTAG**
Kontrollert av **BENA**
Godkjent av

Contents

Figurer	3	
Sammendrag		4
Om oppdraget		4
Hovedfunn	5	
Anbefalinger		7
1. Innledning		8
1.1	Kort bakgrunn for oppdraget	8
1.2	Om opplæringsprogrammet "Se mitt språk"	8
1.2.1	"På vei mot et språk"	9
1.3	Formål med oppdraget	9
1.4	Begrepsbruk og -forståelse i oppdraget	9
1.5	Sluttrapportens struktur	10
2. Metodisk tilnærming		11
2.1	Datakilder	11
2.2	Om spørreundersøkelsen og svarprosent	11
2.2.1	Kvalitetssikring og sammenstilling av respondentdatabasen	11
2.2.2	Invitasjon, purring og effektiv svarprosent	12
2.3	Om fokusgrupper og intervjuer	12
3. Hvem bruker opplæringskursene?		14
3.1	Hva kjennetegner foreldre som deltar på Se mitt språk?	14
3.1.1	Kommunikasjon med barnet	14
3.1.2	Bruk av hørseltekniske hjelpemidler	15
3.1.3	Andre kommunikasjonsmessige utfordringer	16
3.1.4	Om Signo kompetansesenter	16
3.1.5	Bruk av tegnspråkopplæring i grunnskolen	17
3.1.6	Barnets alder	18
3.2	Behov for opplæring og tilrettelegging av opplæringen	19
3.2.1	Foreldrenes behov for opplæring	19
3.2.2	Cochlea implantat – en ny generasjon hørselshemmede	21
3.2.3	Barn med flerfunksjonshemninger	21
3.2.4	Minoritetsspråklige foreldre	22
3.2.5	En bred tilnærming til opplæring	24
3.3	'Se mitt språk', 'Hør mitt språk' og 'På vei mot et språk'	25
3.4	Frafall - hvem faller fra opplæringen og hvorfor?	25
4. Vurdering av opplæringen		27
4.1	Progresjon mellom samlingene	27
4.2	Vurdering av tegnspråklærernes fagkompetanse	28
4.3	Vurdering av materiellet og metodene som benyttes i opplæringen	30
4.4	Vurdering av forelesningene i "Se mitt språk"	32
5. Organisering av opplæringen		35
5.1	Om organiseringen av tegnspråkopplæringen	35
5.2	Samlingenes lengde og tilrettelegging for familien	36
5.2.1	Overnatting i forbindelse med samlingene	40
5.3	Videreutvikling av kompetanse mellom modulene	41
6. Tegnspråkopplæringens tilgjengelighet		43
6.1	Hvordan har foreldre fått informasjon om tegnspråkopplæringen?	43
6.2	Kvaliteten på informasjonen om tegnspråkopplæringen	45
7. Samarbeid og faglig utvikling		47
7.1	Samarbeid mellom sentrene	47
7.1.1	Minoritetsspråklige foreldre	48
7.2	Interne prosedyrer for kompetanseutvikling	48
8. Måloppnåelse – dekkes foreldrenes opprinnelige behov?		50

FIGURER

Figur 3.2: Hvordan kommuniserer du med barnet ditt? – Her kan du gjøre flere valg (n=198) ..	15
Figur 3.1: Bruker ditt barn hørselsteknisk hjelpemiddel? (Her kan du gjøre flere valg) (n=198) .	16
Figur 3.3: Benyttes §2-6 (grunnskoleopplæring på tegnspråk)? (n=198)	17
Figur 3.4: Hvor gammelt var barnet ditt da du begynte med 'Se mitt språk'? (n=198)	18
Figur 3.5: I hvilken grad var følgende behov viktig for deg da du begynte opplæringen? (n=198)	20
Figur 4.6: Opplæringen la godt til rette for selvstudium mellom samlingene (n=198)	28
Figur 4.1: Nedenfor finner du noen utsagn om tegnspråklærerne, som vi ber deg ta stilling til (n=198).....	29
Figur 4.2: Nedenfor finner du noen utsagn om tegnspråklærerne, som vi ber deg ta stilling til (n=198).....	30
Figur 4.3: Nedenfor finner du noen utsagn om materiellet som brukes i tegnspråkundervisningen, som vi ber deg ta stilling til (n=198)	31
Figur 4.4: Nedenfor finner du noen utsagn om de pedagogiske metodene som brukes i tegnspråkundervisningen, som vi ber deg ta stilling til (n=198)	31
Figur 4.5: Nedenfor finner du noen utsagn om de pedagogiske metodene som brukes i tegnspråkundervisningen, som vi ber deg ta stilling til (n=198)	32
Figur 4.7: Nedenfor finner du noen utsagn om forelesningene i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)	33
Figur 4.8: Nedenfor finner du noen utsagn om forelesningene i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)	33
Figur 5.1: Vennligst ta stilling til følgende påstander om tegnspråkundervisningen (n=198)	37
Figur 5.2: Vennligst ta stilling til følgende påstander om tegnspråkundervisningen (n=198)	38
Figur 5.3: Har du benyttet tilbud om deltidsopphold for barnet ved senteret? (n=198)	39
Figur 5.4: Har du benyttet tilbud til søsken under familieopphold ved Ål eller ved sentrene, slik som tilsyn med søsken mens du er på kurs? - Her kan du gjøre flere valg (n=198)	40
Figur 5.5: Hvor har du vanligvis bodd mens du har deltatt i opplæringen? (n=198)	41
Figur 6.1: Hvor fikk du første gang vite om tegnspråkopplæringstilbudet for foreldre? (n=198)	44
Figur 6.2: Vennligst ta stilling til hvor enig eller uenig du er i følgende påstander om informasjonen om	45
Figur 8.1: Nedenfor finner du noen utsagn om hva du har fått ut av å delta i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)	51
Figur 8.2: Nedenfor finner du noen utsagn om hva du har fått ut av å delta i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)	52
Figur 8.3: Nedenfor finner du noen utsagn om hva du har fått ut av å delta i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n =198)	52
Figur 8.4: Nedenfor finner du noen utsagn om hva du har fått ut av å delta i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)	53

SAMMENDRAG

På vegne av Statped har Rambøll Management Consulting gjennomført 'Evaluering av tegnspråk-opplæringsprogram for foreldre til døve og hørselshemmede barn'. Oppdraget er gjennomført i perioden februar 2011 til september 2011.

Evalueringen har vist at tegnspråkopplæringen samlet sett oppnår sine målsetninger. Målgruppen for tegnspråkopplæringen er primært foreldre til barn med hørselshemninger av ulike grader. Tegnspråkopplæringen har bidratt til at foreldrene kommuniserer bedre med sine barn, særlig i daglig kommunikasjon. Opplæringen har også bidratt til at foreldrene kan hjelpe egne barn med å kommunisere bedre med omgivelsene, samtidig som deltakelsen har gitt foreldrene gode nettverk i tegnspråkmiljøet. Foreldrene har også gitt tilbakemelding om at programmet øker deres innsikt i døves kultur og historie, og bedre kunnskap og forståelse om hva det betyr å ha et døvt eller sterkt tunghørt barn. Mange mente også at opplæringen hadde bidratt til at de opplevde eget hjemmemiljø som tospråklig. For deltakerne er imidlertid det viktigste med programmet at de har fått muligheten til å dele erfaringer med andre i samme situasjon. Samtidig preges programmet av at målgruppens behov, i forhold til utvikling av tegnspråkferdighetene, er sammensatte, hvilket stiller krav til programmets fleksibilitet. Her har evalueringen vist et behov for ytterligere samordning mellom sentrene og i samspill med det øvrige tjenesteapparatet.

Om oppdraget

Tegnspråkopplæringen for foreldre til barn med hørselshemming går over 16 år, der det er lagt opp til 40 uker med opplæring fra det hørselshemmede barnet er 0 til 16 år (totalt 1000 timer). I 2010 har de første foreldrene gjennomført alle 40 modulene av programmet. Det har også skjedd endringer i gruppesammensetningen i programmet, der for eksempel andelen minoritetsspråklige foreldre har økt. Det eksisterer også en antagelse om at det er større spredning i barnets alder når foreldrene begynner med opplæringen. Dette gir en god anledning for å vurdere programets måloppnåelse (og fleksibilitet til å imøtekomme mer sammensatte grupper), og eventuelle justeringer som bør gjøres for å sikre et mest mulig hensiktsmessig samspill mellom Se mitt språk og andre nærliggende tjenester. Det overordnede formålet med evalueringen har vært å kartlegge brukertilfredshet blant tegnspråkopplæringens deltakere og deres utbytte av opplæringen. Kartleggingen har vært grunnlag for å vurdere hvordan opplæringen når definerte målsetninger. Videre har formålet vært å gjøre en vurdering av tegnspråkopplæringens innhold og organisering og se på hvordan dette påvirker resultater og effekter av programmet. Et siste sentralt formål med evalueringen har vært å vurdere mulige tilpasninger av programmet, særlig i forhold til andre tjenester som tilbys foreldre til hørselshemmede barn, og avdekke problemstillinger som kan danne grunnlag for videre utvikling av programmet.

I evalueringen er det samlet inn både kvantitative og kvalitative data. Kvantitative data er samlet inn i form av en spørreundersøkelse blant foreldre som har deltatt eller deltar på tegnspråkopplæringen, en undersøkelse som etter betraktelig kvalitetssikring og oppfølging oppnådde en svarprosent på 44 prosent¹. Det er vår vurdering at den relativt lave svarprosenten i stor grad skyldes kvaliteten på kontaktdata, og det er uvisst hvor mange som faktisk har mottatt invitasjon til å delta. Basert på tidligere erfaringer er det vår vurdering at den effektive svarprosenten med sannsynlighet er betraktelig høyere.

¹ Inklusive respondenter som ikke ønsket å delta, for eksempel fordi det var lenge siden de deltok

Kvalitative data er samlet inn gjennom intervjuer og fokusgruppesamlinger med foreldre som deltar i tegnspråkopplæringen, tegnspråkkonsulenter med ansvar for kursledelse og programansvarlige eller andre sentrale personer ved de seks ansvarlige sentrene (Nedre Gausen kompetansesenter, Møller-Trøndelag kompetansesenter, Skådalen kompetansesenter, Statped Vest, Signo kompetansesenter og Ål Folkehøyskole og kurscenter for døve).

I dette sammendraget presenteres hovedfunn fra evalueringen, samt Rambølls anbefalinger for videre gjennomføring av tegnspråkopplæringen.

Hovedfunn

Felles for deltakerne var et tydelig behov for å treffe andre i samme situasjon og for å kunne kommunisere bedre med eget (egne) barn i dagliglivet. Gruppen uttrykte også et tydelig behov for å få mer kunnskap om det å ha et døvt eller sterkt tunghørt barn. Dette gjaldt særlig foreldre med barn under skolealder. For foreldre med barn i skolealder vektla i større grad kunnskap om døves kultur og historie enn foreldre med barn under skolealder.

Flertallet av foreldrene som deltar eller har deltatt i opplæringen opplyste om at de kommuniserer med barnet ved hjelp av norsk med tegn, og mange bruker også norsk talespråk. Evalueringens funn viser at foreldrene i hovedsak bruker tegnspråket som komplementært språk i situasjoner der talespråk eller norsk med tegn ikke er tilstrekkelig. Funnene viser at flerspråklighet er et viktig element for foreldrene i opplæringen.

Datagrunnlaget bekrefter at gruppene har en bred sammensetning, og at foreldrene som deltar har ulike behov i opplæringen. Enkelte sentre har for eksempel en betydelig deltakelse av minoritetsspråklige foreldre med varierende norskkunnskaper, og tegnspråkkonsulentene ved sentrene har gitt tydelige signaler om at de ønsker kompetanse på området, særlig fordi en stor andel av minoritetsspråklige foreldrene ønsker å være i samme gruppe som norske foreldre. De fleste foreldrene som har barn med flerfunksjonshemninger følger opplæringen ved Signo kompetansesenter, men det er også flere foreldre til barn med sammensatte utfordringer som deltar i opplæringen ved de andre sentrene. Gjennomsnittlig oppstart har vært ved barnets 4-5 års alder. Det er imidlertid også over 20 prosent av deltakerne som har startet opplæringen etter barnets skolestart, altså på et senere tidspunkt enn modulprogresjonen legger opp til. Dette har stilt krav til fleksibel tilpasning og gjennomføring av opplæringen, med større fokus på individuelle behov.

Foreldrene har gitt tilbakemelding om at opplæringen i stor grad tilpasses deres behov, og er generelt sett godt fornøyd med tilbudet. Frafall knyttet ofte til at foreldrene har funnet andre tilbud som passer bedre for egen situasjon. I flere tilfeller skyldes for eksempel frafall at barnet selv ikke har ønsket å bruke tegnspråk.

Materiell og metoder i opplæringen oppleves av de fleste som relevant for barnets alder / behov og for barnets hverdag, og godt tilpasset deltakernes behov. Foreldrene ga tilbakemelding om at metodene har vært godt tilpasset dem som voksne personer, og tegnspråkundervisningen har hatt en god balanse mellom teori og praksis. Forelesningene i opplæringen har således vært relevante i forhold til den praktiske tegnspråkundervisningen og også holdt høy kvalitet. Tegnspråkkonsulentene har også fått positive tilbakemeldinger, og foreldrene mente de har vært flinke til både å gi individuelle tilbakemeldinger og å lytte til gruppas meninger. Foreldrene var enige om at tegnspråklærerne har vært faglig dyktige, og også flinke til å tilpasse undervisningen og andre undervisningsopplegget for å tilpasse det til gruppas behov.

Skal det pekes på eventuelle svakheter må dette være oppdatering av undervisningsmateriell og mulighetene materialet har gitt for selvstudium mellom samlingene. Det skal samtidig fremheves at resultatene her også er positive, og at de fleste deltakerne er fortsatt positive eller nøytrale i sine tilbakemeldinger. Foreldre til barn med flerfunksjonshemninger har gitt tilbakemelding om at de ønsker mer tilpasning av opplæringen i forhold til deres situasjon. Flere opplevde i den forbindelse at de har fått et bedre tilbud, både faglig og praktisk, på Signo enn ved de andre kompetansesentrene.

Én uke (5 dager) tyder på være en hensiktsmessig lengden på samlinger - de fleste deltakerne ga tilbakemelding om at de opplever ingen store vanskeligheter med å delta på samlingene slik

de organiseres i dag. Flertallet av foreldre som deltar eller har deltatt i opplæringen har også benyttet tilbud om deltidsopphold for barnet ved kompetansesenteret. Overnatting på sentrene i forbindelse med samlingene bidrar tydelig til at foreldrene i større grad er med på nettverksbygging med andre familier.

Mange bor imidlertid hjemme av praktiske årsaker. Flere av disse uttrykte at de ønsker å bo hjemme på grunn av søsken som ikke har tilbud på senteret. Den største utfordringen når det gjelder deltagelse på kurs er barnepass for søsken og det hørselshemmede barnet. Tilbud til søsken ble fremhevet som viktig ikke bare fordi det gjør det enklere for foreldrene å delta på samlingene, men bidrar også til at søsknene kan kommunisere bedre hjemme, samtidig som det gir søsknene et nettverk med andre i samme situasjon som dem selv.

Deltakerne mente at tegnspråkopplæringen har gitt dem et godt grunnlag for å videreutvikle tegnspråkkompetansen utenfor opplæringen på egenhånd. Enkelte uttrykte imidlertid et ønske om mer og lettere tilgjengelig materiell til bruk hjemme, slik at hele familien, inkludert søsken, kunne jobbe med å utvikle tegnspråket mellom modulene. Enkelte foreldre ønsket materiell som innebar leker eller spill for å motivere søsken. Motivasjonen for å jobbe med utvikling av tegnspråket på egenhånd var imidlertid svært ulik hos foreldrene. Enkelte hadde lastet ned programmer på telefonen og på pcer hjemme slik at de alltid hadde materialet lett tilgjengelig. Andre foreldre uttrykte at de ikke hadde tid og ressurser til å arbeide med å utvikle tegnspråket mellom modulene.

Evalueringen har tydeliggjort at det er mange ulike instanser som informerer foreldre om tegnspråkopplæringen. Informasjonen som gis (og kvaliteten) ser ut til å avhenge av hvilken instans (og i enkelte tilfeller hvem) som gir informasjon. Flere foreldre og tegnspråkkonsulenter ga uttrykkelig tilbakemelding om mangelfull kunnskap om tegnspråkopplæringen i alle deler av tjenesteapparatet, inklusive innad i Statped. Det ble også fremhevet at tjenesteytere har ulik oppfatning om hvilke foreldre som har behov for tegnspråkopplæring, spesielt gjelder dette foreldre til CI-opererte barn. Flere foreldre til CI-opererte barn har opplevd å bli frarådet å bruke tegnspråk. Foreldrene var opptatt av muligheten for å gjøre informerte valg, ikke bare om 'Se mitt språk' er det rette programmet for dem men også for å vurdere eventuelle andre muligheter. Evalueringen har videre tydeliggjort et behov for å kunne prøve ulike muligheter som et viktig grunnlag for foreldrene å gjøre informerte valg. Dette stiller igjen krav til fleksibilitet i 'Se mitt språk'.

Evalueringen har avdekket et behov for mer koordinering og faglig utveksling mellom sentrene og mellom de ansatte ved de enkelte sentrene. Sentrene har for eksempel organiserte samlinger der ansatte fra alle sentrene samles, men evalueringens funn tyder på at det er begrenset med kontakt mellom de ansatte ved sentrene utenfor de planlagte samlingene. Ansatte ved sentrene ønsker mer kompetansedeling mellom sentrene, både i form av hospiteringsordninger og ved at de eksisterende samlingene organiseres som seminarer der erfarne ansatte deler av sin kunnskap. Evalueringen har også vist at sentrene har ulike rutiner for kompetansedeling innad på senteret, men et fellestrekk er at mange opplever å ha for liten tid til å skape gode rutiner for kompetansedeling mellom de ansatte – for eksempel knyttet til tilrettelegging av undervisningen for minoritetsspråklige foreldre. Det er et begrenset antall ansatte med formell minoritetsfaglig kompetanse, og flere etterlyste en mer systematisk tilnærming til opplæring av tegnspråkkonsulenter som forholder seg til utfordringer knyttet til integrering av minoritetsspråklige foreldre i undervisningen.

Denne evalueringen har vist at tegnspråkopplæringen samlet sett oppnår sine målsetninger. Opplæringen har bidratt til at foreldrene kommuniserer bedre med sine barn, særlig i daglig kommunikasjon. Opplæringen har også bidratt til at foreldrene kan hjelpe egne barn med å kommunisere bedre med omgivelsene, samtidig som deltakelsen har gitt foreldrene gode nettverk i tegnspråkmiljøet. Foreldrene har også gitt tilbakemelding om at programmet øker deres innsikt i døves kultur og historie, og bedre kunnskap og forståelse om hva det betyr å ha et døvt eller sterkt tunghørt barn. Mange mente også at opplæringen hadde bidratt til at de opplevde eget hjemmemiljø som tospråklig. For deltakerne er imidlertid det viktigste med programmet at de har fått muligheten til å dele erfaringer med andre i samme situasjon.

Resultatene er særlig positive blant foreldre som bruker tegnspråk og/ eller norsk med tegn i sin kommunikasjon med barnet (de som bruker norsk talespråk var noe mindre positive). Utbyttet øker med modulprogresjonen, og foreldre som enten er i sluttfasen (modul 31-40) eller har avsluttet opplæringen har hatt større utbytte av opplæringen samlet sett. Med andre ord så følger foreldrenes utbytte progresjonen i opplæringen. Av særlig interesse viser evalueringen at deltakere som har bodd på senteret eller på hotell har hatt større utbytte av opplæringen enn de som har bodd hjemme.

Det skal også nevnes at foreldre med barn som har psykiske funksjonshemming i tillegg til hørselshemming har generelt hatt større utbytte av opplæringen, både i forhold til å kommunisere med barnet i tillegg til kunnskap om barnets situasjon, enn gjennomsnittet. Flertallet av foreldrene til barn med psykiske funksjonshemninger følger undervisningen ved Signo kompetansesenter. Ved Signo får foreldrene undervisning i "På vei mote et språk" som et tillegg til "Se mitt språk", som er tilpasset barn med flerfunksjonshemninger. Dette kan forklare hvorfor denne gruppen har et generelt større utbytte av opplæringen.

Anbefalinger

Evalueringen tyder på at tegnspråkopplæringen er en suksess. Det vil derfor være vår anbefaling at den videreføres i sin nåværende form. Samtidig har evalueringen avdekket enkelte problemstillinger som det med fordel kan tas tak i.

Evalueringresultatene fremhever for eksempel programmets fleksibilitet som et suksesskriterium. For å redusere arbeidspresset dette medfører for tegnspråkkonsulentene og eventuell risiko for at opplæringens innhold og kvalitet varierer fra senter til senter (og mellom konsulentene) anbefaler Rambøll Management Consulting en *høyere prioritering av kompetanse- og erfaringsutveksling* både mellom tegnspråkkonsulentene og med rådgivere ved sentrene. Sentrale temaer inkluderer minoritetsspråklighet, kulturforståelse og tilrettelegging for foreldre med barn med tilleggsvarer.

I den forbindelse har evalueringen avdekket et tydelig behov for ytterligere faglig kompetanse om hvordan opplæringen best mulig kan tilrettelegges minoritetsspråklige deltakere.

Det anbefales videre at kompetansesentrene vurderer ytterligere tiltak for å tilrettelegge for søsken, slik at det blir enklere for foreldrene å delta og at søsken får et utbytte av foreldrenes deltakelse som hele familien kan bygge på hjemme.

Det anbefales at det gjennomføres en informasjonskampanje blant rådgivere i kontakt med målgruppen, særlig innad i Statpeds eget nettverk, som tydeliggjør programmets formål og innhold og som også tydeliggjør ansvarsforholdet mellom tegnspråkkonsulentene og rådgiverne. En slik informasjonskampanje bør samtidig fremheve Se mitt Språks forhold til komplementerende og alternative tilbud.

Det anbefales utvikling av eller anbefaling av materiell som muliggjør større grad av selvstudium blant foreldre som ønsker dette. Det anbefales imidlertid ikke at dette erstatter de fysiske samlingene, da evalueringen har vist at en meget viktig merverdi ved tegnspråkopplæringen er foreldrenes møte med hverandre og med tegnspråkmiljøet.

Det anbefales videre at sentrene benytter felles styringsparametere, for eksempel i registrering av kursdeltakere, progresjon og evaluering. Dette vil i større grad muliggjøre regelmessige vurderinger av programmet som helhet, på tvers av sentrene.

1. INNLEDNING

Rambøll presenterer herved sluttrapport for oppdraget "Evaluering av opplæringsprogram for foreldre til døve og hørselshemmede barn". Prosjektet er gjennomført i perioden februar 2011 til september 2011 av Rambøll Management Consulting på vegne av Møller-Trøndelag kompetansesenter.

1.1 Kort bakgrunn for oppdraget

Med utgangspunkt i Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede 1994-97 fikk Norsk Fjernundervisning (NFU) i oppdrag av daværende Kirke-, Utdannings- og Forskningsdepartementet (KUF) å utvikle en lærepakke for foreldre med døve og hørselshemmede barn. Med bred deltakelse fra KUF og ansvarlige aktører ble Plan for opplæring av foreldre til døve og sterkt tunghørte barn publisert i November 1995, og utgjør i dag fremdeles grunnlaget for opplæringen. Hovedformålet med planen er å gi rammer for opplæringen og læremidler som benyttes i opplæringen, samtidig som aktørene har fleksibilitet til å tilpasse opplæringen i tråd med målgruppens sammensatte behov.

Norges Døveforbund regner i dag med at det finnes ca 5000 døve i Norge¹. Samtidig vet vi at 95% av døve barn har hørende foreldre, og dette stiller særlige krav til adekvate opplæringsprogram for foreldre til hørselshemmede barn, ikke bare med hensyn til tegnspråk, men også opplæring i hvordan man på best mulig måte takler de utfordringer et barn med hørselshemming ofte møter i samspillet med miljøet rundt

Programmet har derfor fortsatt en sterk politisk forankring. Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven), som trådte i kraft 1. januar 2009, legger grunnleggende premisser for inkludering av døve og hørselshemmede i samfunnet og nedbryting av samfunnskapte funksjonshemmende barrierer, og har som formål å:

'fremme likestilling og likeverd, sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne, og hindre diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne'
(egen utheving)

Stortingsmelding nr 35 2007-2008 har videre presisert som et overordnet språkpolitisk mål i Norge at:

'Alle skal ha rett til språk, å få utvikla og tileigna seg det norske språket, bokmål og nynorsk, å få utvikla og bruka sitt eige morsmål eller førstespråk, inkludert teiknspråk, sitt eige urfolksspråk eller nasjonale minoritetsspråk, og alle skal få høve til å læra seg framande språk.'
(egen utheving)

1.2 Om opplæringsprogrammet "Se mitt språk"

Opplæringsprogrammet *Se mitt språk* er et modulbasert 40 ukers opplæringstilbud i norsk tegnspråk for foreldre til hørselshemmede barn i alderen 0-16 år (totalt 1000 timer). Tegnspråkopplæringen ble initiert i 1994 da Norsk Fjernundervisning (nå VOX) fikk i oppdrag av Kirke- utdannings og forskningsdepartementet å utvikle et opplæringsprogram og en læremiddelpakke i norsk tegnspråk til bruk i opplæring for foreldre til døve og sterkt tunghørte barn. Dette utviklingsarbeidet var et ledd i *Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede 1994-1997*. Programmet hadde definerte mål:

- Å gi foreldrene tilbud om å lære norsk tegnspråk og formidle informasjon og kunnskap om det å ha et hørselshemmet barn.
- Opplæringsprogrammet skulle være landsdekkende.
- Programmet og læremidlene skulle også kunne brukes av andre målgrupper.

Programmet hadde oppstart i 1996. Fire statlige spesialpedagogiske kompetansesenter for hørselshemmede gjennomfører i dag 33 av de 40 ukene: Møller-Trøndelag kompetansesenter i Trondheim, Statped Vest i Bergen, Nedre Gausen kompetansesenter i Holmestrand og Skådalen

kompetansesenter i Oslo. Signo kompetansesenter i Andebu, som ligger i Vestfold, har landsdekkende ansvar for å gi tilbud til foreldre til hørselshemmede barn med flere funksjonshemminger. Ål folkehøyskole og kurscenter for døve gjennomfører 7 av de 40 ukene. I 1997 ble det oppnevnt en sentral koordineringsgruppe, LIKU (landsdekkende informasjons- og koordineringsutvalg) som har ansvar for gjennomføring av programmet ved det enkelte senter. LIKU, under ledelse av koordinator skal sikre at tilbudet får et innhold og en ramme som ivaretar kravet til kvalitet og likhet uansett hvor i landet en mottar tilbudet.

Planen er delt i to hoveddeler: tegnspråk og tema. Tegnspråkdelen består av 858 timer tegnspråkundervisning knyttet til barnets alder. Temadelen består av 142 timer og omfatter 6 hovedområder som inkluderer foreldreveiledning og døves kultur og historie. Undervisningsplanen er knyttet til barnets alder.

1.2.1 "På vei mot et språk"

Allerede fra etableringen av foreldreopplæringen i tegnspråk var det planlagt en tilleggs pakke for foreldre til barn med flerfunksjonshemminger. Innholdet i dette tillegget ble utviklet av AKS (Signo kompetansesenter) som et eget tillegg som innebar en utvidelse av "Se mitt språk" med 50 timer, kalt "På vei mot et språk." Bakgrunnen var en forståelse om at foreldre til barn med flerfunksjonshemming trenger kunnskap om betydningen av funksjonsnedsettelsen for barnets utvikling og læring, inklusive både kommunikasjon/språk og øvrig utvikling; kognitivt, motorisk, emosjonelt og sosialt. Det forstås at dette vil ha videre betydning for rettigheter, skolevalg, bistandsbehov og situasjonen for foreldre og søsken.

Kompetansesentrene har fremhevet at barn i denne målgruppen kan ha problemer med å bli fullt ut språklige, men at de kan være kommunikative uten å bruke symboler slik vi vanligvis forventer det – og de kan være på vei mot et språk, selv om de ikke følger aldersadekvat språkutvikling. Dette tilbudet er derfor organisert på en slik måte at foreldrene får timene integrert i kursukene i Se mitt språk, hovedsakelig i de 20 første modulene.

1.3 Formål med oppdraget

I 2010 har de første foreldrene gjennomført alle 40 moduler av programmet. Det har også skjedd endringer i gruppesammensetningen i programmet, der kompetansesentrene har for eksempel sett at andelen minoritetsspråklige foreldre har økt. Det eksisterer også en antagelse om at det er større spredning i barnets alder når foreldrene begynner med opplæringen.

Programmet ble tidligere evaluert både i 1999 og 2005. Ettersom de første kursdeltakerne nå har fullført hele opplæringsløpet har dette gitt en god anledning for igjen å se på tegnspråkopplæringen til foreldre med døve og tunghørte barn, og da særlig om opplæringen når sine mål, fleksibilitet til å imøtekomme mer sammensatte grupper), og eventuelle justeringer som kan gjøres for å øke utbytte av opplæringen. For å muliggjøre eventuelle sammenligninger ble spørsmålsformuleringen i evalueringens spørreundersøkelse tilpasset tidligere spørsmål.

Det overordnede formålet med evalueringen har vært å kartlegge brukertilfredshet blant tegnspråkopplæringens deltakere og deres utbytte av opplæringen. Kartleggingen har vært grunnlag for å vurdere hvordan opplæringen når definerte målsetninger. Videre har formålet vært å gjøre en vurdering av tegnspråkopplæringens innhold og organisering og hvordan dette påvirker resultater og effekter av programmet. Et siste sentralt formål med evalueringen har vært å vurdere mulige tilpasninger av programmet med andre lignende tjenester og avdekke problemstillinger som kan danne grunnlag for videre utvikling av programmet.

1.4 Begrepsbruk og –forståelse i oppdraget

Norsk tegnspråk er det språket som benyttes av døve i Norge.

«Tegnspråk er et gestuelt-visuelt språk, basert på produksjon av synlige bevegelser i hender, munn, øyne, bryn, hode og overkropp. Tegnspråk er uavhengig av hørselen og er derfor tilgjengelig for døve på en måte som talespråk ikke er.»²

² Grete Bergh (2004) Norsk tegnspråk som offisielt språk

Norsk tegnspråk har sin egen oppbygging og er derfor ikke gjengivelse av det norske talespråket. Det er også sentralt å fremheve at Norsk tegnspråk er et eget språk på lik linje med norsk talespråk.

Norsk med tegn er et begrep som benyttes gjennomgående i rapporten. Forfatterne forstår norsk med tegn som et 'mellomspråk' på vei mot å lære norsk tegnspråk, og må ikke forstås som et eget språk.

1.5 Sluttrapportens struktur

Rapporten er inndelt i 8 kapitler. Kapittel 2 gjør rede for den metodiske tilnærmingen i evalueringen, og det foreliggende datagrunnlaget for empirien som er fremstilt i denne sluttrapporten. I kapittel tre legger vi frem evalueringsresultater som beskriver målgruppen for opplæringen, med et særlig fokus på ulike behov blant deltakerne. I kapittel fire fremstilles evalueringsresultater knyttet til deltakernes vurdering av opplæringen, etterfulgt av et eget kapittel om programmets organisering og en vurdering av tegnspråkopplæringens tilgjengelighet basert på evalueringens funn. Kapittel syv oppsummerer innspill knyttet til samarbeid mellom sentrene og faglig utvikling. Rapporten avsluttes med en vurdering av måloppnåelse, i hovedsak basert på tilbakemelding fra foreldrene.

2. METODISK TILNÆRMING

2.1 Datakilder

Evalueringen bygger på både kvalitative og kvantitative data. Utgangspunktet for evalueringen har vært en breddeundersøkelse blant kursdeltakere, med særlig fokus på brukertilfredshet og behov. For å utdype de kvantitative dataene ble det i tillegg foreslått fokusgruppeintervjuer og personlige intervjuer med tre ulike interessentgrupper – deltakende foreldre, tegnspråkkonsulenter, og personer med styringsmessig ansvar ved de enkelte sentrene som tilbyr opplæringen. Fremgangsmåte for datainnsamling og endelig datagrunnlag gjøres rede for under.

Vi gjør oppmerksom på at evalueringen ble tilmeldt Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste. Av hensyn til respondentenes anonymitet er det ikke registrert navn på enkeltpersoner underveis i prosessen (eller gjennomført lydopptak), og den elektroniske spørreundersøkelsen er også anonymisert etter endt datainnsamling. Ved evalueringens slutt vil dataene slettes.

2.2 Om spørreundersøkelsen og svarprosent

Det ble tidlig klart at kontaktdata for deltakende foreldre var av varierende kvalitet, og det ble derfor gjort flere grep i evalueringsprosessen for å heve datakvaliteten så godt som mulig innenfor forutsetningene som lå til grunn. Dette avsnittet gjør rede for prosessen knyttet til evalueringens spørreundersøkelse, og endelig svarprosent for denne undersøkelsen.

2.2.1 Kvalitetssikring og sammenstilling av respondentdatabasen

Vi tilbød for denne evalueringen å gjennomføre en breddeundersøkelse blant deltakende foreldre på e-post. Kontaktinformasjon for deltakende foreldre ble mottatt på CD, der alle ansvarlige aktører hadde tilgjengeliggjort lister for eget senter. Respondenter ble opprettet og sammenstilt i en liste.

Det var varierende kvalitet og format på listene. Noen sentre hadde oversikt over deltakere koblet med modulnivå og om foreldrene hadde sluttet underveis. Andre hadde kun navn og adresser, evt. telefonnummer og epostadresser. Dette resulterte i at respondentdatabasen ble begrenset til å inkludere navn, sentertilhørighet og kontaktopplysninger. Ytterligere bakgrunnsvariabler var ikke mulig å integrere systematisk i respondentdatabasen ut fra informasjonen som ble gjort tilgjengelig (eks. modulnummer, om respondenten hadde sluttet i opplæringen). De respondentene som ikke hadde oppgitt adresse eller postnummer og poststed ble ikke opprettet i respondentdatabasen. Respondenter med samme adresse ble slått sammen som dubletter, der undersøkelsen la opp til en besvarelse per husstand. Dersom flere personer i samme husstand ønsket å delta, var det mulighet for å gi tilbakemelding om dette.

Totalt ble det oppgitt navn på 1195 personer som har deltatt eller deltar i opplæringen. Totalt ble det opprettet 691 respondenter, hvorav 171 respondenter hadde tilknyttet en e-post adresse og 120 sto oppført med telefonnummer. 38 av respondentene sto oppført med både e-post og telefonnummer. Tabellen nedenfor gir en oversikt over tilgjengelig kontaktinformasjon for undersøkelsen. Kontaktdata ble kvalitetssikret gjennom purrerutiner og frafallsregistrering av ukjente adresser (beskrevet under).

	Totalt antall respondenter	Respondenter med post- og e-post adresse	Respondenter med postadresse og telefonnummer	Respondenter med postadresse, e-post og telefon	Respondenter med kun postadresse
Totalt før kvalitetssikring	691	133	82	38	438
Totalt etter kvalitetssikring	593³	125	146	153	169

³ 92 invitasjoner kom i retur grunnet 'ukjent adresse'. Der det heller ikke har lyktes å komme i kontakt med respondenten per telefon er disse registrert i en frafallsgruppe. I frafallsgruppen er det også registrert respondenter det ikke har lyktes å identifisere kontaktinformasjon på. Mange av disse har selv sagt vært overlappende, og totalt består denne gruppen av 98 respondenter.

Kvalitetssikring av kontaktdata har medført testing og nyregistrering av en rekke nye kontakt-opplysninger (telefonnumre og e-postadresser). Respondenter med kun postadresse er for eksempel redusert fra 438 til 169. Dette betyr at vi tilsammen har kvalitetssikret informasjon (kontaktet eller oppdatert kontaktdata) for rundt 600 respondenter. For en rekke respondenter har det imidlertid ikke lyktes å identifisere ytterligere kontaktdata enn postadresse.

2.2.2 Invitasjon, purring og effektiv svarprosent

Ettersom det kun var et begrenset antall e-postadresser tilgjengelig i kontaklinformasjonen ble det besluttet å sende invitasjon per post. Invitasjonen ble derfor sendt per post til samtlige respondenter for å sikre en mest mulig metodisk lik behandling av respondentene. I et forsøk på å øke andelen svar fra minoritetsspråklige foreldre ble det i invitasjonen inkludert en engelsk tekst som tilbød undersøkelsen på somali og urdu. Respondentene fikk også tilbud om å gjennomføre undersøkelsen sammen med en intervjuer per telefon. Det var ingen som benyttet seg av denne muligheten, selv om tilbudet også ble gitt per telefon.

Invitasjonene ble postlagt fredag 8. april, med første svarfrist satt til 30. april. Grunnet lav respons ble svarfristen utsatt ved to anledninger, med endelig svarfrist 15. mai. Etter nærmere dialog med oppdragsgiver ble det besluttet å legge inn ekstra innsats for å heve svarprosenten ytterligere. Det ble derfor arbeidet videre med å teste, kvalitetssikre og purre ved hjelp av kontaktdata, og undersøkelsen ble til slutt lukket 10. juni basert på en felles beslutning med oppdragsgiver.

Purring ble gjennomført i perioden 26. april-10. juni. Der e-post informasjon var tilgjengelig ble det sendt elektroniske påminnelser i hele perioden. Det ble gjennomført telefonpurring til de respondentene som vi har hatt telefonnummer til, i tillegg til at det er lett opp svært mange telefonnummer til respondenter. Disse er forsøkt kontaktet opp til seks ganger for å minne om undersøkelsen. I samtalene har vi også etterspurt e-post til de vi har snakket med slik at vi har kunnet sende respondentene undersøkelsen på e-post også.

Undersøkelsen mottok tilsammen 205 svar (198 fulle svar). Basert på en populasjonsstørrelse på 593 (se kvalitetssikring over), har dette gitt en svarprosent på 35%.

Hadde kontaktdata inneholdt e-poster til foreldre/foresatte som har deltatt på kurs vurderes det at svarprosenten ville vært betraktelig høyere. 157 av de 205 svarene er fra respondenter med e-postadresse, hvilket tilsvarer rundt 77% av besvarelsene. Sett fra en annen vinkel har undersøkelsen oppnådd en svarprosent på 56% der e-post har vært tilgjengelig. For respondenter som kun mottok postinvitasjon ligger svarprosenten på 18%, hvilket styrker vår hypotese om at mange respondenter aldri mottok invitasjon på grunn av feil kontaktopplysninger. Vi vet at postretur kun er en indikasjon på at respondenten ikke har mottatt invitasjon, og det er ikke mulig å si hvor mange som ikke har mottatt brev som heller ikke har kommet i retur til Rambøll. Basert på tidligere erfaringer er det vår vurdering at den effektive svarprosenten med sannsynlighet er høyere enn 35%.

Det var også enkelte respondenter som ikke ønsket å delta (i alt 58 respondenter). Årsakene avslørte noen dubletter blant respondentene (far/ mor hadde allerede svart), men hovedårsaken til at enkelte ikke ønsket å delta var at de hadde sluttet på 'Se mitt språk' for lengre tid siden (13 personer oppga dette som grunn ved nærmere forespørsel). Regnes disse 58 tilbakemeldingene som svar på undersøkelsen heves svarprosenten til 44%. Ser vi bare på respondenter med e-postadresser hever dette svarprosenten til 61% for denne gruppen.

Det er derfor vår vurdering at den lave svarprosenten i stor grad skyldes kvaliteten på kontaktdata, og i mindre grad et eventuelt bias hos respondentene (i.e. at det kun er de fornøyde som har svart). Dette betyr også at den effektive svarprosenten for undersøkelsen med sannsynlighet er betraktelig høyere.

2.3 Om fokusgrupper og intervjuer

Parallelt med spørreundersøkelsen ble det organisert en kvalitativ datainnsamling, med utgangspunkt i de fem aktørene som har hovedansvar for implementering av tegnspråkopplæringen. Den kvalitative datainnsamlingen har bestått av to forskjellige aktiviteter: intervjuer med programan-

svarlige / styringsansvarlige og fokusgrupper med utvalgte foreldre som har deltatt i opplæringen og med tegnspråkkonsulenter ved sentrene. For å nyansere funn fra breddeundersøkelsen har en viktig kilde i evalueringen vært fokusgrupper med utvalgte foreldre, og med tegnspråkkonsulenter (og enkelte rådgivere) ved sentrene. Hensikten med fokusgruppene har vært å sikre mer kvalitative innspill fra foreldre med utgangspunkt i evalueringsspørsmålene. Samtidig har fokusgruppeformatet muliggjort en et mer inngående fokus på de mest relevante problemstillingene for tegnspråkopplæringen sett fra foreldrenes side.

Det er i denne forbindelse viktig å understreke hva som skiller fokusgruppemetoden fra et mer tradisjonelt intervju. Fokusgruppemetoden har til hensikt å stimulere til diskusjon fremfor en systematisk tilnærming til innhenting av informasjon gjennom spørsmål og svar, som også kan brukes i gruppesammenheng. Det er derfor viktig for en fokusgruppe at fasilitator har et solid utgangspunkt for å stimulere til diskusjon gjennom gode spørsmålsformuleringer og eventuelle kritiske oppfølgingsspørsmål for å stimulere til videre diskusjon. I referatet fra gruppa er det skilt mellom ulike synspunkter og fremhevet hvor gruppene har vært enige. Dette betyr i praksis at det ikke gir grunnlag for å si noe om *hvor utbredt* enkelte påstander har vært, utover fellestrekk mellom fokusgruppesamlingene.

Av praktiske og metodiske hensyn ble det vider gjennomført enkeltintervjuer med ansatte ved sentrene med et styringsansvar for tegnspråkopplæringen. I enkelte tilfeller er det også gjennomført enkeltintervjuer med rådgivere ved sentrene.

Det er totalt intervjuet rundt 30 ansatte ved de ulike sentrene. Av hensyn til anonymitet er det ikke mulig å gi nærmere beskrivelse av de intervjuede.

Fokusgrupper og intervjuer er gjennomført som 'casebesøk' ved hvert senter med implementeringsansvar for programmet. Besøkene ble organisert etter programplanen for hvert senter i perioden uke 10-14 2011. Det ble lagt vekt på at gruppene representerte ulike progresjonsnivåer i tegnspråkopplæringen. Det var i alt foreldre til 28 barn som deltok på fokusgruppene. Det var frivillig for foreldrene å delta og ved de enkelte sentrene var det foreldrene til mellom 4-6 barn som stilte i fokusgrupper. Det endelige utvalget ble som følger:

- Modul 1
- Modul 3
- Modul 12
- Modul 15
- Modul 22
- Modul 28
- Modul 39
- Modul 40

Etter innspill ved oppstartsmøte ble det inkludert fokusgruppesamlinger med tegnspråkkonsulenter mens prosjektmedarbeiderne besøkte sentrene. Denne aktiviteten har hatt mange likhetstrekk med fokusgruppene med foreldre, med vekt på lærernes opplevelse av foreldrenes behov og utfordringer knyttet til opplæringen.

Intervjuer med programansvarlige / styringsansvarlige har fokusert på organiseringen av programmet, og evt. systematiske tilpasninger som er gjort for programmet i tråd med foreldrenes behov og utfordringer. Sentralt i intervjuene har vært et fokus på hvordan man sikrer kvalitet på tvers av sentrene, og i tråd med særskilte utfordringer (eks. andel fremmedspråklige, barn med tilleggsutfordringer). Kontaktpersoner ved det enkelte senteret har nominert kandidater til disse intervjuene.

3. HVEM BRUKER OPPLÆRINGSKURSENE?

Et sentralt spørsmål i evalueringen har vært å se nærmere på hva som kjennetegner målgruppen for tegnspråkopplæringen, og deres opplevde behov for et slikt tilbud. Kapitlet vil i tillegg ta for seg hvorfor enkelte foreldre velger å avslutte tegnspråkopplæringen før de har gjennomført alle modulene.

Sentrale funn i kapitlet er:

- Flertallet av foreldrene som deltar eller har deltatt i opplæringen opplyste om at de kommuniserer med barnet ved hjelp av norsk med tegn, og mange bruker også norsk talespråk.
- Evalueringens funn viser at foreldrene bruker i hovedsak tegnspråk som et komplementært språk, og dermed at flerspråklighet er et viktig element for foreldrene i opplæringen.
- Det å treffe andre foreldre i samme situasjon samt tegnspråkopplæring for daglig kommunikasjon med sine barn er foreldrenes viktigste behov når de begynte på Se mitt språk
- Gruppene har en bred sammensetning, og foreldrene som deltar har ulike behov i opplæringen. Foreldre til barn med tilleggsfunksjonshemninger har for eksempel andre behov for opplæring enn foreldre til barn som kun har en hørselshemning. Enkelte sentre har også et betydelig antall minoritetsspråklige foreldre (særlig Statped Vest og Skådalen).
- Gjennomsnittlig oppstart har vært ved barnets 4-5 års alder. Det er imidlertid også over 20 prosent av deltakerne som har startet opplæringen etter barnets skolestart,, noe som innebærer at mange har kommet inn i programmet på et senere tidspunkt

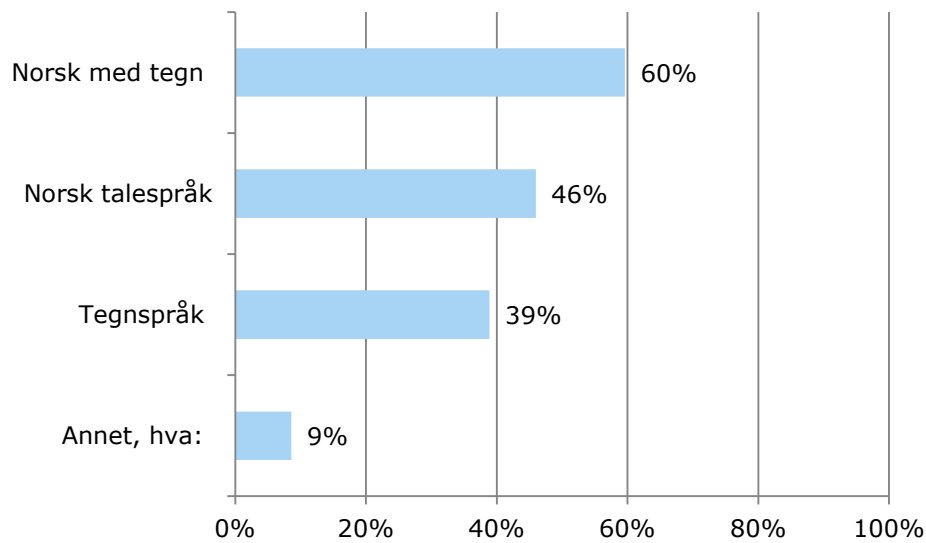
3.1 Hva kjennetegner foreldre som deltar på Se mitt språk?

I dette avsnittet presenteres funn fra breddeundersøkelsen knyttet til foreldrenes behov for tegnspråkopplæring, med fokus på hvordan kommunikasjonen med barnet finner sted og på barnets alder.

3.1.1 Kommunikasjon med barnet

Figur 3.2 viser andelen foreldre som benyttet henholdsvis norsk med tegn, norsk talespråk og tegnspråk når de kommuniserer med sine barn. Både kvalitative og kvantitative funn tilsier at mange foreldre kombinerer ulike kommunikasjonsformer når de kommuniserer med sine hørselshemmede barn avhengig av hvilken situasjon de befinner seg i og foreldrene hadde derfor mulighet til å gjøre flere valg da de besvarte spørsmålet.

Figur 3.1: Hvordan kommuniserer du med barnet ditt? – Her kan du gjøre flere valg (n=198)

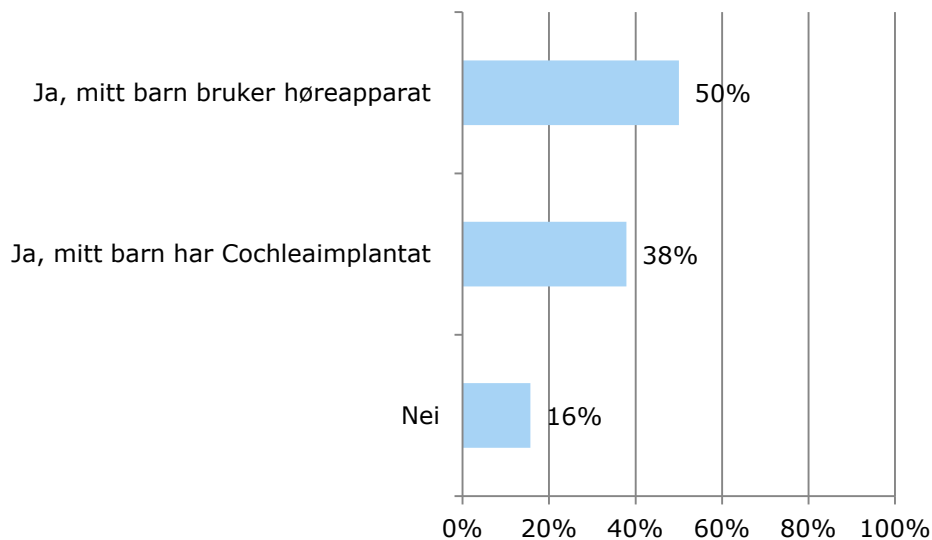
Som det fremkommer av figur 3.2 er det et flertall på 60 prosent av foreldrene som oppga at de kommuniserer med barnet med norsk med tegn. 46 prosent oppga at de bruker norsk talespråk og 39 prosent oppga at de bruker tegnspråk. Foreldrene som har svar annet, fikk mulighet til å forklare nærmere. Her er den mest utbredte tilbakemeldingen at de kommuniserer med norsk talespråk, men bruker tegnspråk som komplementært språk om nødvendig. Kryssanalyser viser at halvparten av foreldrene som oppgir at de bruker norsk talespråk også oppgir å bruke norsk med tegn. 36 prosent av foreldrene som bruker norsk talespråk oppgir i tillegg at de bruker tegnspråk. Dette viser at flerspråklighet er et viktig element i kommunikasjon mellom foreldre og deres hørselshemmede barn.

3.1.2 Bruk av hørselstekniske hjelpemidler

Videre skal det fremheves at det er en stadig utvikling i teknologien knyttet til hørselstekniske hjelpemidler og en stadig økende andel hørselshemmede barn benytter både høreapparater og cochleaimplantat. Man kan tenke seg at denne utviklingen påvirker *hvor mange* foreldre som bruker og *i hvilken grad* foreldrene bruker tegnspråk i kommunikasjon med sine barn. I evalueringens breddeundersøkelse ble derfor foreldrene bedt om å opplyse om deres barn benytter hørselstekniske hjelpemidler.

Figur 3.1 viser hvor mange foreldre som oppga at deres barn benytter henholdsvis høreapparat og Cochleaimplantat og hvor mange barn som ikke benytter hørselstekniske hjelpemidler.

Figur 3.2: Bruker ditt barn hørselsteknisk hjelpemiddel? (Her kan du gjøre flere valg) (n=198)

Som det fremkommer av figur 3.1 brukte flertallet av barna til foreldrene som har besvart breddeundersøkelsen hørselstekniske hjelpemidler. Halvparten av barna brukte høreapparat og 38 prosent hadde operert inn Cochleaimplantat. 16 prosent oppga at barnet ikke brukte hørselstekniske hjelpemidler. Dette er i hovedsak foreldre til eldre barn (over 10 år), som også har fulgt tegnspråkopplæringen siden barnets tidlig alder (rundt 75 prosent av foreldre med barn uten hørselstekniske hjelpemidler begynte før barnets skolealder).

3.1.3 Andre kommunikasjonsmessige utfordringer

Tall fra breddeundersøkelsen viser at om lag 40 prosent av foreldrene oppga at barnet deres har andre kommunikasjonsmessige utfordringer i tillegg til hørselshemmingen, og at foreldre til barn med flerfunksjonshemninger således også integreres i opplæringen ved de andre sentrene. Det er også noen tilfeller der barnet ikke har en hørselshemming, men der barnet allikevel bruker tegnspråk. Foreldre til disse vil ha mindre behov for å lære om døves kultur og hva det innebærer å ha et hørselshemmet barn.

Flertallet av foreldrene som oppga at barnet deres har andre kommunikasjonsmessige utfordringer oppga at barnet deres hadde lærevansker/kognitive vansker. Lærevansker har flere definisjoner og det er vanskelig å si hvilken definisjon foreldrene har tatt utgangspunkt i når de har besvart undersøkelsen. Nest mest utbredt var det at foreldrene oppga at deres barn hadde fysiske utfordringer som for eksempel påvirker bevegelse og motorikk. En mindre andel foreldre oppga at barnet hadde fysiske sansemessige utfordringer, som for eksempel synshemninger.

3.1.4 Om Signo kompetansesenter

Over halvparten av foreldre med barn uten hørselstekniske hjelpemidler har også oppgitt at barnet har andre kommunikasjonsmessige utfordringer, knyttet til fysiske utfordringer, lærevansker / kognitive vansker og / eller 'psykiske funksjonshemninger'⁴. Kryssanalyser viser her at foreldre knyttet til Signo kompetansesenter utgjør en sentral del av denne gruppen, som er et senter for hørselshemmede og døvblinde med ulike funksjonshemninger i tillegg til hørselshemming. I tillegg er det barn tilknyttet Signo kompetansesenter som ikke har manglende hørsel, men som benytter tegn i tillegg til tale for å få maksimalt ut av kommunikasjonsevnene sine. Kryssanalyser viser at foreldre tilknyttet Signo kompetansesenter i større grad enn andre foreldre oppga at barna har andre kommunikasjonsmessige utfordringer. Det er også ved dette kompetansesentret de har mest kompetanse på tilleggsfunksjonshemninger og mange foreldre reiser fra andre deler av landet for å delta på "Se mitt språk" ved Signo dersom barnet har tilleggsfunksjonshemninger.

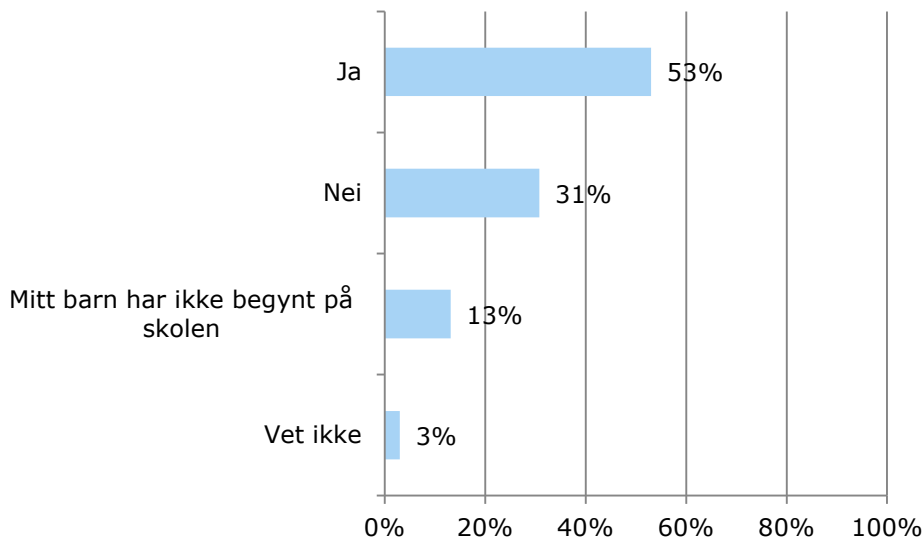
⁴ Begrepet 'psykiske utfordringer' ble brukt for å sikre sammenlignbarhet med tidligere undersøkelser.

3.1.5 Bruk av tegnspråkopplæring i grunnskolen

Opplæringslovens § 2-6 Tegnspråkopplæring i grunnskolen gir elever som enten har tegnspråk som førstespråk eller som etter sakkyndig vurdering har behov for slik opplæring, rett til grunnskoleopplæring i og på tegnspråk⁵.

I figur 3.3 fremkommer det hvor mange av foreldrene som oppga at § 2-6 (grunnskoleopplæring på tegnspråk) ble benyttet i forbindelse med undervisning av deres barn.

Figur 3.3: Benyttes §2-6 (grunnskoleopplæring på tegnspråk)? (n=198)

Det fremkommer av figur 3.3 at over halvparten (53 prosent) av foreldrene oppga at §2-6 (grunnskoleopplæring på tegnspråk) ble benyttet i forhold til opplæringen av deres barn. Tallet viser at tegnspråket er en viktig del av barnets kommunikasjon, og majoriteten av disse foreldrene bruker også tegnspråk i kommunikasjon med sitt barn. Kryssanalyser viser at grunnskoleopplæring på tegnspråk også benyttes i de tilfeller der foreldrene benytter talespråk med barnet hjemme. Dette funnet bekreftes av kvalitative funn, der foreldre fortalte at talespråket ikke var tilstrekkelig i undervisningssammenheng der det gjerne er mye støy og mange ulike stemmer, slik at barnet ikke får fullgodt utbytte av talespråket. Dette styrker funnet om at foreldrene benytter tegnspråk som komplementært språk i kommunikasjon med sine barn, og at dette generelt sett er situasjonsbestemt.

I fokusgrupper med foreldrene kom det frem flere eksempler på at barn har fulgt norsk talespråklig undervisning på bakgrunn av at foreldre eller fagfolk har vurdert at barnet har tilstrekkelig utbytte av talespråk. Flere foreldre uttrykte at de opplever det som en utfordring at disse avgjørelsene ofte tas på bakgrunn av en-til-en samtaler med barnet, og mente at man må observere barnet i undervisningssammenheng der klasseromsstøy og simultane sanseinntrykk preger situasjonen for å vurdere om et hørselshemmet barn kan følge undervisning på norsk talespråk. Kryssanalyser viser at 86 prosent av foreldrene som oppga at de kommuniserer med tegnspråk hjemme også oppga at §2-6 (grunnskoleopplæring på tegnspråk) ble benyttet i forhold til opplæringen av deres barn. Kryssanalyser viser også at foreldre som besvarte at barnet deres har lærevansker/kognitive vansker i noen større grad enn andre foreldre oppga at §2-6 ble benyttet i barnets opplæring.

Foreldre som ikke benytter seg av §2-6 og som har deltatt i denne undersøkelsen kommuniserer i hovedsak med sitt barn med norsk talespråk (62) prosent og/ eller norsk med tegn (53 prosent).

⁵ Opplæringslova. Hentet fra: <http://lovdata.no/all/tl-19980717-061-002.html#2-6>

3.1.6 Barnets alder

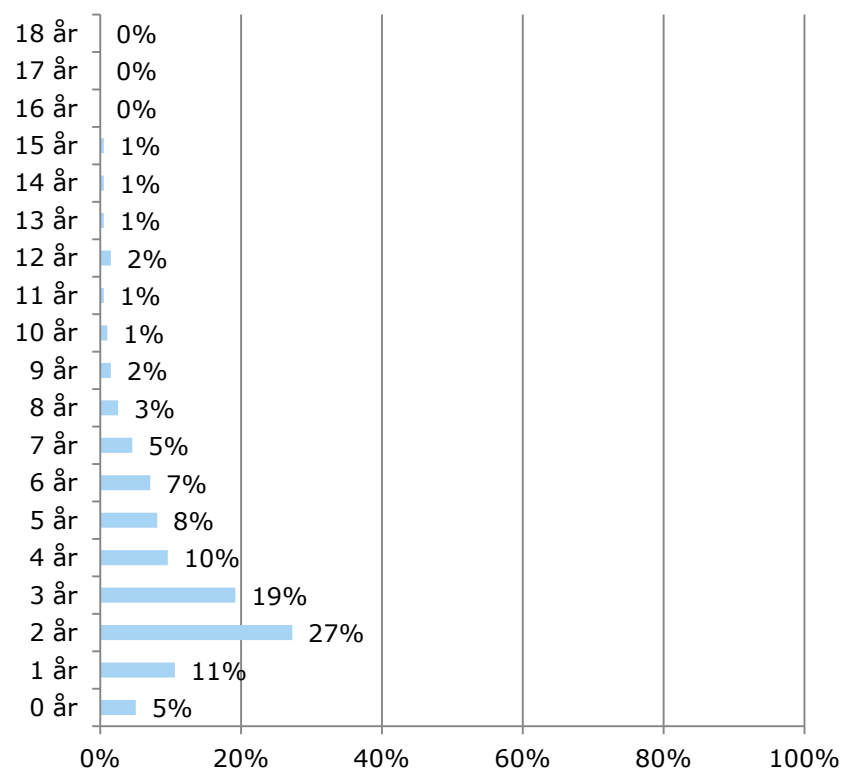
I regi av Møller-Trøndelag kompetansesenter ble det nylig innhentet informasjon fra sentrene om deltakere i programmet. Selv om rapporteringen ser ut til å være noe mangelfull, tyder tallene på at majoriteten av foreldrene har barn i skolealder (82 prosent) og at de resterende har barn i førskolealder (18 prosent).

Funn fra Rambølls breddeundersøkelse støtter funnet om at flertallet av foreldrene som deltar i tegnspråkopplæringen i dag har barn i skolealder (undersøkelsen viste at 85 prosent av respondentene har barn i skolealder), og hovedvekten befinner seg i dag innenfor Modul 11-30 (44 prosent). Undersøkelsen viser imidlertid at mange foreldre begynte opplæringen mens barnet var 5 år eller yngre (80 prosent).

Som analysene under vil vise finner vi at gjennomsnittlig oppstart for barn med foreldre som har svart på undersøkelsen har vært ved barnets 4-5 årsalder, men det er også over 20 prosent av deltakerne som har startet opplæringen etter barnets skolestart. Dette betyr i dag at flertallet av deltakende foreldre ikke bare har barn i skolealder, men at mange har kommet inn i programmet på et senere tidspunkt enn modulprogresjonen legger opp til.

Modulene i Se mitt språk er lagt opp med tanke på at foreldrene skal starte i modul 1 når barnet er så ungt som mulig. Figur 3.4 viser hvor gammelt barnet til foreldrene som har besvart undersøkelsen var da de begynte med Se mitt språk.

Figur 3.4: Hvor gammelt var barnet ditt da du begynte med 'Se mitt språk'? (n=198)

Som vi ser av figur 3.4 er det størst antall som oppga at barnet var 2 år da foreldrene begynte på Se mitt språk. 63 prosent av foreldrene oppga at barnet var 3 år eller yngre da de begynte opplæringen. Forskning viser at alderen frem til tre år er alderen for tidlig språkutvikling og innebærer førspråklig kommunikasjon, tidlig lydutvikling, tidlig grammatisk utvikling og tilegnelse av tegnspråk⁶. I denne perioden legges barnets språklige struktur og den førspråklige kommunikasjonen er en viktig forutsetning for senere språkutvikling.

⁶ Universitetet i Oslo: LING 1105 – Psykolingvistikk Språktilegnelse. Hentet fra: www.uio.no/studier/emner/hf/iln/LING1105/.../LING1105%20160309.pps

Kryssanalyser viser at foreldrene som har kommet kort i tegnspråkopplæringen (modul 1-10) i større grad enn de som har kommet langt eller avsluttet opplæringen oppgir at barnet var 0-1 år da de begynte opplæringen. For barn med medfødt hørselsnedsettelse avdekkes dette i mange tilfeller ved fødsel på barselavdelingene. Hørselsscreening av nyfødte skal være innført ved alle sykehus, fra 2008. Sannsynligheten for at medfødte hørselshemninger blir oppdaget tidlig er derfor større blant foreldrene som har fått barn i 2008 og senere. Dette vil kunne forklare hvorfor flere foreldre som har kommet kort i opplæringsløpet begynte opplæringen når barnet er 0-1 år enn tidligere.

Funn fra fokusgrupper og enkeltintervjuer med ansatte har vist at mange opplever det som utfordrende for kompetansesentrene å tilrettelegge undervisningen for foreldre som begynner når barnet deres nærmer seg skolealder eller senere. Samlingene er lagt opp for å følge barnet fra veldig ung alder og foreldre som begynner senere vil oppleve at temadelene ikke samstemmer med barnets alder og behov dersom de begynner i modul 1.

Både i fokusgruppe med lærere og i enkeltintervjuer ved sentrene kom det imidlertid frem at de gjør individuelle tilrettelegginger slik at foreldrene får mest mulig utbytte av undervisningen uavhengig av når de begynner opplæringen. Flere foreldre har fått et raskt innføringskurs som har forberedt dem på å begynne på moduler der foreldrene har barn i samme aldersgruppe. Sentrene opplevde at mange foreldre kommer sent i gang med tegnspråkopplæringen på grunn av manglende informasjon fra tjenesteytere eller fordi foreldrene ikke har vært klar over behovet for tegnspråk tidligere.

3.2 Behov for opplæring og tilrettelegging av opplæringen

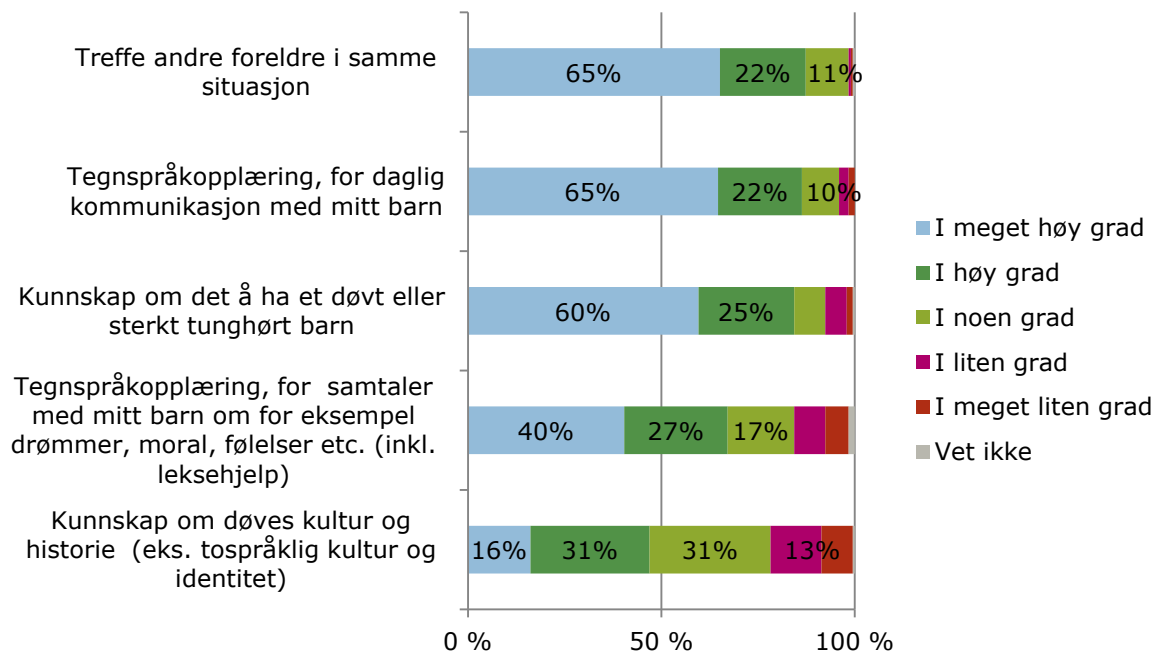
Avsnittet over har gjort rede for hva som kjennetegner målgruppen som benytter tegnspråkopplæringen. I dette avsnittet vurderes foreldrenes egen opplevelse av behovet for tegnspråkopplæring. Videre diskuteres behovet for tilrettelegging av opplæringen i tråd med foreldrenes ulike behov.

3.2.1 Foreldrenes behov for opplæring

Tegnspråkopplæringen "Se mitt språk" er først og fremst fokusert på at foreldrene skal lære tegnspråk slik at de kan benytte dette språket for kommunikasjon med sine hørselshemmede barn. I tillegg til selve språket er opplæringen lagt opp med ulike temadeler og forelesninger, der foreldrene får undervisning i eller diskuterer ulike temaer som er sentrale for dem. Eksempler på temaer er døves kultur, informasjon om hjelpemidler og informasjon om trygderettigheter.

I likhet med den forrige brukerundersøkelsen fra 2005 ble evalueringen designet for å utforske foreldrenes behov for tegnspråkopplæring. Figur 3.5 viser i hvilken grad foreldrene selv vurderte at ulike behov var viktige for dem da de begynte opplæringen.

Figur 3.5: I hvilken grad var følgende behov viktig for deg da du begynte opplæringen? (n=198)

Som det fremkommer av figur 3.5 er det å treffe andre foreldre i samme situasjon i tillegg til tegnspråkopplæring for daglig kommunikasjon med barna de behovene foreldrene oppga som mest sentrale i forbindelse med at de startet på tegnspråkopplæringen.

Både resultater fra breddeundersøkelsen og fokusgrupper med foreldrene tyder på at det er mange behov som ivaretas når foreldrene deltar på "Se mitt språk". I tillegg til behovet for å utvikle et språk de kan bruke for å kommunisere med egne barn gir "Se mitt språk" tilgang til å få kunnskap om rettigheter og muligheter for barna. Tegnspråkopplæringen bidrar til at foreldrene lærer om kulturen i døvemiljøet og hvilke muligheter deres barn har i fremtiden. Dette er behov foreldrene opplyste om at de ikke kan få dekket i kommunen, på grunn av manglende kompetanse i det kommunale tjenesteapparatet.

I fokusgruppene viste at foreldrene var opptatt av å utvikle et tegnspråk også i de tilfeller der de benytter talespråk med egne barn. Begrunnelsen for dette var blant annet at de ønsker å bli kjent med barnets venner, som ikke benytter talespråk og i fremtiden kunne kommunisere med potensielle døve kjærester og ektefeller barna ender opp med. I samtale med foreldrene kom det også frem at de foreldrene som benytter talespråk for å kommunisere med egne barn, opplever tilfeller der talespråket ikke er tilstrekkelig eller det oppstår misforståelser, slik at tegnspråket blir nødvendig for å ha en tilstrekkelig god kommunikasjon.

Betydningen av å treffe andre foreldre i samme situasjon er viktig å fremheve og dette er et aspekt som kom tydelig frem i diskusjoner både med både foreldre og ansatte ved sentrene. Behovet for å treffe andre er et behov som vanskelig lar seg dekke på andre måter, men hadde stor betydning for foreldrene. I tillegg til at å treffe andre foreldre bidro til kunnskapsdeling hadde det også en betydningsfull terapeutisk funksjon, ved at foreldrene kunne dele bekymringer og tanker med noen som forstår dem. Foreldre fortalte at de har brukt samlingene til å få ut frustrasjon og sorg som familie og venner ikke kan sette seg inn i. Foreldrene opplyste også om at det var viktig at deres barn får venner med hørselshemninger og mange familier som er blitt introdusert gjennom tegnspråkopplæringen drar på ferier sammen også utenom samlingene. "Se mitt språk" bidrar dermed til nettverksbygging og gir familiene et miljø også utenfor lokalmiljøet, der det ofte ikke er andre barn med hørselshemninger.

3.2.2 Cochlea implantat – en ny generasjon hørselshemmede

Årlig får mellom 100 og 200 personer i Norge operert inn Cochleaimplantat. Det er totalt over 1000 barn og voksne som har fått cochleaimplantat i Norge i dag⁷.

Etter at Cochlea-implantat ble et standardtilbud er det flere barn, som i utgangspunktet var døve, som fungerer som tunghørte. Implantatene medfører at mange døve barn kan utvikle et talespråk i tillegg til å oppfatte og forstå andres talespråk. Dette bidrar til at mange CI-opererte kan kommunisere uten å benytte tegnspråk eller tegn til tale. Det er imidlertid viktig å huske på at CI-opererte kun kan benytte talespråk når de har på implantatet. I tillegg er det slik at CI-opererte ikke skiller lyder fra hverandre i like stor grad som normalt hørende. Ved for eksempel bading eller i sammenhenger som innebærer store folkemengder vil CI-opererte kunne ha bruk for et alternativt språk til talespråk for å kunne kommunisere.

38 prosent av foreldrene som besvarte undersøkelsen oppga at deres barn har cochleaimplantat. Dette er en betydelig andel av det totale antallet barn. Fokusgruppene viste at foreldre til barn med cochleaimplantat ofte ikke opplever et like stort behov for bruk av tegnspråk til daglig kommunikasjon med barnet, men at tegnspråket er nødvendig for å sikre at foreldrene kan kommunisere med barnet sitt i alle situasjoner.

Flere av foreldrene som deltok i fokusgruppene påpekte at deres barn, som er CI-operert, ikke ønsker å benytte tegnspråk i hverdagen. De understreket imidlertid behovet for å kunne tegnspråk, da det oppstår situasjoner der foreldrene ikke har mulighet til å kommunisere med sine barn på andre måter.

Tegnspråkunderviserne som deltok i kvalitative intervjuer mente at foreldre til CI-opererte barn har stort utbytte av å kunne tegnspråk. Det ble blant annet fremhevet at kommunikasjonen ikke blir optimal uten tegnspråk i tillegg til talespråk og at flere CI-opererte barn får en dårligere språkutvikling dersom de kun baserer seg på talespråk. I intervju med undervisere ved ett av sentrene ble en sak fra barneombudet trukket frem, der det kom frem at barn med CI ble "halvspråklige", i betydningen av at de verken hadde tilstrekkelige talespråk eller tegnspråk. Underviserne ved senteret hevdet videre at dette kunne føre til at barn får psykiske vansker fordi de isoleres fra samfunnet og familien.

En utfordring som ble trukket frem i forbindelse med undervisning av foreldre med CI-opererte barn var det å motivere foreldre som ikke bruker tegnspråk i daglig kommunikasjon til å ønske å lære og bruke tid på å lære tegnspråk. Dette ble fremhevet av tegnspråkundervisere ved flere av sentrene. En underviser fortalte at hun ønsket mer kompetanse på dette området fordi det er en relativt ny problemstilling som blir mer og mer utbredt i tråd med at flere barn blir CI-operert. Utviklingen var spesielt tydelig for undervisere som har arbeidet ved sentrene i lengre tid. Underviserne fortalte at stadig færre foreldre opplever det akutte behovet for tegnspråk man får når barnet er helt døvt. Både foreldre til barn med CI samt tegnspråkundervisere opplevde at dette synet ble forsterket hos foreldrene ved at medisinske institusjoner, som for eksempel Rikshospitalet, i mange tilfeller hadde anbefalt foreldrene ikke å bruke tegnspråk etter at barnet får operert inn CI. Foreldrene som deltar på tegnspråkopplæringen var imidlertid klar over at de kan ha behov for å kunne tegnspråk i enkelte sammenhenger.

3.2.3 Barn med flerfunksjonshemninger

Hørselshemninger medfører, i likhet med andre funksjonshemninger, en økt risiko for flerfunksjonshemninger. Hørselshemming er et av symptomene ved en rekke andre diagnoser, som for eksempel cerebralt parese, andre bevegelseshemninger, craniofasiale misdannelser, spesifikke lærevansker, hjerneskader og nevropsykologiske dysfunksjoner⁸. Tegnspråkopplæringen ved Signo kompetansesenter har spesiell kompetanse på barn med tilleggshandikap og deres foreldre. Foreldre fra hele landet kommer til Signo for å dra nytte av denne spesialkompetansen. De andre kompetansesentrene tar også inn foreldre med barn som har tilleggshandikap.

⁷ Medisan.no (ingen dato) Hentet fra:

<http://www.medisan.no/oslo/medisan.nsf/id/8228B08684FC385441256B98003CC122?OpenDocument>

⁸ Helsetilsynet (2009) "Tjenestetilbudene til døve med psykiske lidelser" Hentet fra:

<http://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/utredningsserien/doevpsykiskelidelserik-2729.pdf>

Foreldre som deltok i kvalitative intervjuer fortalte at det både er positive og negative sider ved å ha foreldre til både kun hørselshemmede barn og barn med tilleggsvansker i samme gruppe. Den geografiske avstanden er for mange foreldre stor til Signo kompetansesenter og de andre kompetansesentrene er for mange lettere tilgjengelig. Foreldre til barn med flerfunksjonshemninger som deltok i undervisningen ved andre sentre enn Signo ønsket imidlertid mer henvisning til deres barn i undervisningen, noe som vanskelig lar seg gjøre når flertallet av foreldrene har barn som kun er hørselshemmede.

Foreldrene til en gutt med Down syndrom fortalte at deres sønn er hørende, men at de behøver tegnspråket for å kommunisere med sønnen. Sønnen, slik de ser det, er derfor ikke en del av døvekulturen, men skiller seg ut fra barna til de andre foreldrene i gruppen. En viktig del av tegnspråkopplæringen er å få kunnskap om døvekulturen og flertallet av foreldre som har deltatt i de kvalitative undersøkelsene ga uttrykk for at dette er en viktig del av opplæringen. Omkring 50 prosent av foreldrene som har besvart breddeundersøkelsen oppga at kunnskap om døves kultur og historie var et viktig behov å få dekket da de begynte på tegnspråkopplæringen.

Kryssanalyser av det kvantitative datamaterialet fra spørreundersøkelsen som ble sendt til foreldre viser at 25 prosent av foreldrene som oppga at deres barn har psykiske funksjonshemninger i meget stor eller stor grad mente kunnskap om døves kultur og historie er viktig, mot 52 prosent av foreldrene som oppga at barnet *ikke* har andre kommunikasjonsmessige utfordringer i tillegg til hørselshemming. Dette viser tydelig at denne gruppen har andre behov i tegnspråkopplæringen.

Foreldre til barn med det som ble oppgitt som 'psykiske funksjonshemninger' oppga i tillegg i større grad enn foreldre til barn uten andre kommunikasjonsmessige utfordringer at tegnspråk for daglig kommunikasjon og kommunikasjon om drømmer, moral og følelser var et viktig behov å få dekket i opplæringen.

Foreldre til barn med flerfunksjonshemninger, der hørselen ikke er den eneste funksjonshemningen (for eksempel barn med downs syndrom eller multifunksjonshemninger) har andre behov, både når det gjelder innholdet i tegnspråkundervisningen og temadelene, enn foreldre til barn som kun har en hørselshemming.

3.2.4 Minoritetsspråklige foreldre

Enkelte sentre informerte om et betydelig antall minoritetsspråklige foreldre i Statpeds egne undersøkelser, særlig ved Skådalen kompetansesenter og Statped Vest (spesielt Stavanger). Intervjuer og fokusgrupper med ansatte gjennomført som en del av denne evalueringen ved sentrene tyder også på at antallet minoritetsspråklige foreldre ved enkelte sentre er såpass stor at det har betydning for organiseringen av tegnspråkopplæringen ved sentrene.

Tabell 3.1 viser antallet fremmedspråklige foreldre fordelt på de ulike kompetansesentrene. Tallene er hentet fra Statpeds egen undersøkelse.

Tabell 3.1: Antall fremmedspråklige foreldre som deltar på tegnspråkopplæringen Se mitt språk⁹

Nasjon	Språk	Totalt	Møller-Trøndelag	Nedre gau- sen	Signo	Skådalen	Statped vest	ÅI
Afghanistan	dari	4		2		2		
Angola	Portugisisk	2	2					
Bosnia	bosnisk	7				7		
Chile	Spansk	2					2	
Eritrea	Tigrinja	1					1	
Filipinene	Fili- pinsk/engelsk	1					1	
Irak	Badini	1					1	
Irak	Sorani	4	4					
Iran	persisk	1				1		
Kongo	Fransk	2					2	
Litauen	litauisk	1				1		
Makedonia/Kosovo	albansk	6				2	4	
Marok- ko/palestina/Syria	arabisk	6	2			2	2	
Pakistan	urdu	14				14		
Russland	Russisk	6					6	
Serbia	serbisk	2				2		
Singapore	Malayisk	1				1		
Somalia	somali	11	3	1		7		
Sverige	svensk	3				3		
Sør Afrika/USA/Brasil	Engelsk	4		1		1	2	
Tyrkia	tyrkisk	2				1	1	
Tyskland	tysk	1				1		
Vietnam	vietnamesisk	8				2	6	
Totalt		90	11	4	0	47	28	0

Som det fremkommer av tabell 3.1 er det totalt 90 minoritetsspråklige foreldre som deltar på tegnspråkopplæringen. Disse snakker 23 ulike språk.

Selv om evalueringsteamet oppfordret til deltakelse i fokusgruppene av minoritetsspråklige foreldre, og tilrettela breddeundersøkelsen slik at den også var tilgjengelig for en stor andel av denne gruppen, foreligger det lite innspill fra denne gruppen. Evalueringens funn knyttet til fremmedspråklighet er derfor knyttet til opplysninger fra fokusgruppe med lærere og individuelle intervjuer med programansvarlig og/eller styringsansvarlige ved kompetansesentrene.

Lærerne ved tre av kompetansesentrene opplevde at mange av de minoritetsspråklige foreldrene ønsket å være på samme gruppe med de norsktalende eller at senteret ikke hadde kapasitet til å gi egne tilbud til denne gruppen. I følge en rådgiver ved et av sentrene var det spesielt de ressurssterke foreldrene som var interessert i å lære norsk selv som ønsket å være på gruppe med norsktalende foreldre. De benytter anledningen til å lære seg norsk talespråk samtidig som de lærer tegnspråk. Dette senteret gjennomførte en undersøkelse og ble overrasket over hvor mange av de minoritetsspråklige foreldrene som mente de lærte mye ved å være på samme gruppe som norsktalende. Både i fokusgrupper med lærere ved tre av sentrene og i individuelle intervjuer kom det imidlertid frem at det er bedre både for underviserne og de norsktalende foreldrene at minoritetsspråklige er på egne grupper i deler av tegnspråkopplæringen, da det kreves

⁹ Møller kompetansesenter(?)

et visst nivå i norsk for å følge normal undervisning. I individuelt intervju ble det ytret at det ville vært hensiktsmessig å kombinere egne grupper med blandede grupper. Både i intervju med lærere og i individuelle intervjuer ble det fremhevet at en del forelesninger inneholder mye fagtermer som er vanskelig å oppfatte for mottakeren og mange begreper er også ukjente for tolkene som benyttes. Disse forelesningene egner seg dermed ikke for blandede grupper.

Ved et senter ble det i individuelt intervju opplyst om at de vet lite om mottaksnivået hos de minoritetsspråklige foreldrene. Ved senteret var de opptatt av å ha kompetanse på flerspråklig problematikk og fortalte at underviserne får dette ved å være kulturnysgjerrige. Det ble videre påpekt at ikke alle undervisere passer like godt til å undervise minoritetsspråklige foreldre. Ved dette senteret hadde to av tegnspråklærerne migrasjonspedagogisk kompetanse. Lærerne ved senteret var opptatt av at de skal ha ulik kompetanse slik at de utfyller hverandre og mener det ikke er nødvendig at alle har den formelle migrasjonsfaglige kompetansen de har.

3.2.5 En bred tilnærming til opplæring

Som beskrevet tidligere i kapitlet oppga foreldrene som besvarte breddeundersøkelsen at det å treffe andre foreldre i samme situasjon samt å lære tegnspråk for daglig kommunikasjon med barnet er de mest sentrale behovene. Slik opplæringen er organisert, med samlinger der alle foreldrene møtes for hver modul og et hovedfokus på tegnspråkopplæring ivaretas disse mest sentrale behovene.

Funn fra fokusgruppe med foreldre og lærere og individuelle intervjuer ved sentrene har vist at foreldrene har flere andre behov de ønsker å få dekket gjennom deltakelse i tegnspråkopplæringen. Enkelte ansatte mente også at noen foreldre etterspør rådgivning i tillegg til opplæring, særlig i forhold til tilrettelegging og integrering av barnet i daglige situasjoner.

Hvilke behov foreldrene har avhenger av en rekke ulike faktorer. Barnets alder har betydning for hvilke temaer som er aktuelle for foreldrene. Foreldre til barn med tilleggsfunksjonshemninger har behov for informasjon om barnets tilleggsdiagnose. Dette er informasjon som ikke er relevant for foreldre til barn som kun er hørselshemmet. Foreldre til helt døve barn har større behov for å lære å kommunisere flytende på tegnspråk enn foreldre til barn som også kommuniserer med talespråk. Flere fremmedspråklige foreldre har behov for å lære 2 språk, både norsk og tegnspråk under opplæringen. "Se mitt språk" er imidlertid ikke ment å dekke alle individuelle behov foreldrene har og skal ikke erstatte individuell veiledning og oppfølging til foreldre og familier. De ulike behovene foreldrene har bidrar imidlertid til at kompetansesentrene tilpasser opplæringen etter foreldrenes behov for at hver enkelt forelder skal få mest mulig ut av tegnspråkopplæringen.

Både kvalitative og kvantitative funn viser at foreldrene i stor grad opplever at kompetansesentrene tilpasser opplæringen i henhold til deres behov. 89 prosent av foreldrene som besvarte breddeundersøkelsen oppga å være helt enig eller enige i påstanden om at tegnspråklærerne var flinke til å lytte til gruppens meninger og 79 prosent var helt enig eller enige i påstanden om at tegnspråklærerne var villige til å endre opplegget underveis slik at det var tilpasset foreldrenes behov.

I tillegg til tilpasning av selve undervisningen underveis i samlingene blir foreldrene plassert i grupper etter barnet alder slik at temaene er relevante i forhold til barnehage, skole og barnets utvikling. I tilfeller der foreldrene begynner opplæringen når barnet er eldre enn førskolealder har flere fått et intensivkurs, slik at de kan begynne i en gruppe med foreldre til barn på samme alder.

I etterkant av samlingene gjennomføres det evalueringer, der foreldrene evaluerer samlingen de har vært på. Flere av sentrene bruker, i følge kvalitative intervjuer med både foreldre og ansatte ved sentrene, disse evalueringene aktivt for å tilpasse fremtidige samlinger etter foreldrenes ønsker. Tilpasningene kan innebære temaer foreldrene ønsker informasjon om eller tilpasning av metodene eller materialet som benyttes i tegnspråkopplæringen.

3.3 'Se mitt språk', 'Hør mitt språk' og 'På vei mot et språk'

Tegnspråkopplæringen "Se mitt språk", som er gjenstand for foreliggende evaluering, er et av flere tilbud til foreldre med hørselshemmede barn. "Hør mitt språk" er et eksempel på alternativt opplæringsprogram i regi av Statped og "På vei mot et språk" er et eksempel på en tilleggsopplæring som er integrert i "Se mitt språk" i opplæringen ved Signo kompetansesenter.

"Hør mitt språk" er et program utviklet for foreldre som ønsker å fokusere på en talespråklig utvikling for sitt hørselshemmede barn, der tegn benyttes som støtte i tillegg til talespråket. "På vei mot et språk" er en kursrekke på 50 timer til foreldre til hørselshemmede barn med ulike funksjonshemninger. Tegnspråkopplæringen i "På vei mot et språk" omhandler blant annet alternative kommunikasjonsformer. Foreldrene som deltar på "På vei mot et språk" kan senere velge å følge opplæringstilbudet "Se mitt språk".

"Se mitt språk" og "Hør mitt språk" er to uavhengige tilbud. Noen foreldre går allikevel både på "Se mitt språk" og "Hør mitt språk". Rådgiver ved et av kompetansesentrene fortalte at senteret ikke var forberedt på at foreldre skulle ønske denne kombinasjonen. Senteret arbeider med å få en bedre sammenheng mellom de to opplæringsprogrammene, slik at det er bedre tilrettelagt for foreldre som ønsker begge deler.

Flere av lærerne ved sentrene var av den oppfatning av foreldrene har godt utbytte av å delta på både "Se mitt språk" og "Hør mitt språk" i en innledende fase, slik at de vet hvilke alternativer som finner og senere kan velge hva som er det riktige for deres barn og deres familie. Det ble videre fremhevet at mange foreldre ville dratt bedre nytte av å delta på andre opplæringsprogram enn dem de per i dag er tilknyttet.

Av foreldrene til hørselshemmede barn med funksjonshemninger tilknyttet Signo er det mange som følger kursrekken "På vei mot et språk" som en del av tegnspråkopplæringen "Se mitt språk". Denne kursrekken er ikke lagt opp for foreldre til barn som kun er hørselshemmet og tilbys ikke ved andre sentre enn Signo.

Lærerne ved Signo kompetansesenter ga uttrykk for at "Se mitt språk", slik det er lagt opp, ikke passer like godt for alle i deres målgruppe. Det ble også fremhevet at tegnspråket er viktig, men at det i tillegg bør legges mer vekt på alternativ og supplerende kommunikasjon enn "Se mitt språk" inneholder i dag. En avdelingsleder ved Signo opplevde at de 40 modulene som er lagt opp i "Se mitt språk" ikke er tilpasset det økende fokuset på andre grupper barn, som ikke har rene hørselstap. En rådgiver ved senteret delte denne oppfatningen og fortalte blant annet at temaene det er lagt opp til i "Se mitt språk" ikke alltid stemmer overens med denne gruppens behov. For eksempel nevnes temaet "Leksehjelp". Flere av barna tilknyttet senteret har ikke leker og da ønsker underviserne mer frihet til å kunne tilrettelegge undervisningen til gruppen.

3.4 Frafall - hvem faller fra opplæringen og hvorfor?

Både spørreundersøkelsen til foreldre som deltar i opplæringen og intervjuer / fokusgrupper med foreldre, lærere og andre ansatte ved sentrene har hentydet at det generelt er lite frafall, og at dette er et naturlig frafall. 6 prosent av foreldrene som besvarte breddeundersøkelsen oppga å ha avsluttet opplæringen underveis i opplæringsløpet. På spørsmål om hvorfor de valgte å avsluttet opplæringen har flertallet besvart at de avsluttet opplæringen på grunn av at barnet selv ikke ønsket å bruke tegnspråk.

Kvalitative funn basert på fokusgruppene med foreldre og med ansatte bekreftet at det er lite frafall fra "Se mitt språk". Tegnspråklærerne ved flere sentre var av den oppfatning at frafallet i stor grad skyldes at foreldre ikke har hatt god nok tid til å vurdere hvilken type opplæring som passer deres behov og at informasjonen foreldrene har fått i forkant av opplæringen ikke har formidlet hva det innebærer å få opplæring i tegnspråk. En del foreldre har dermed begynt på "Se mitt språk", men senere vurdert at "Hør mitt språk", der tegn brukes som støtte til talespråk, er bedre tilpasset deres behov i forhold til å kommunisere med barnet. Flere lærere ved sentrene var enige i at det kan være en fordel for foreldrene i begynnelsen å delta både på "Se mitt språk" og "Hør mitt språk" for å få en tydelig forståelse av hva de ulike opplæringsprogrammene inneholder.

En annen årsak til at foreldre faller fra var ifølge lærere ved sentrene at barnet, når det begynner på ungdomsskolen, ikke har like lett for å ta seg fri i de ukene foreldrene er på kurs. Da hender det foreldrene velger å avslutte opplæringen, ta en pause i opplæringen eller velger at kun én av foreldrene fortsetter, slik at den andre kan være hjemme med barnet.

Økende bruk av CI ble også trukket frem, i fokusgruppe med både foreldre og lærere, som årsak til at foreldre faller fra tegnspråkopplæringen. 38 prosent av foreldrene som har besvart spørreundersøkelsen oppga at deres barn har CI. Forklaringen på hvorfor enkelte foreldre til barn med CI faller fra opplæringen var at foreldrene ikke lenger opplever det store behovet for tegnspråk til daglig kommunikasjon. Det ble imidlertid fremhevet at en del kommer tilbake etter en tid fordi de ser at de er fullstendig avhengige av å kunne tegnspråk i en del sammenhenger.

Ved Signo kompetansesenter ble det opplyst om at noen foreldre ikke ser det som aktuelt å delta på de siste modulene i tegnspråkopplæringen. Årsaken til dette er at flere av barna har et begrenset språk og at modulene fra 30 og oppover er for avanserte i forhold til barnets språknivå. Når det gjelder frafall fra enkeltmoduler opplyses det om at flere av barna ved Signo er mye syke og har kortere og lengre sykehusopphold som gjør det vanskelig for foreldrene å delta på enkelte samlinger. Det ble påpekt at det også ved Signo er svært lite frafall.

4. VURDERING AV OPPLÆRINGEN

Foreldre som deltar på "Se mitt språk" har, som beskrevet i kapittel 3, ulike behov for opplæring, både når det gjelder opplæring i tegnspråk og opplæring i andre temaer, som rettigheter eller døvekultur. Hvor tilfreds foreldrene er med opplæringen vil ha sammenheng med om deres behov bli tilfredsstilt, men det vil også ha sammenheng med hvordan foreldrene vurderer tegnspråklærernes kompetanse, innholdet i opplæringen, og kvaliteten på foreleserne og forelesningene.

Følgende kapittel vil beskrive foreldrenes vurdering av opplæring de har fått i forbindelse med deltagelse på tegnspråkopplæringen "Se mitt språk". I tillegg vil kapittelet se på foreldrenes og ansatte ved sentrenes egne vurderinger av de ansattes kompetanse og kvaliteten på metodene og materialet som blir benyttet i opplæringen.

Kort oppsummert viser kvalitative og kvantitative funn at:

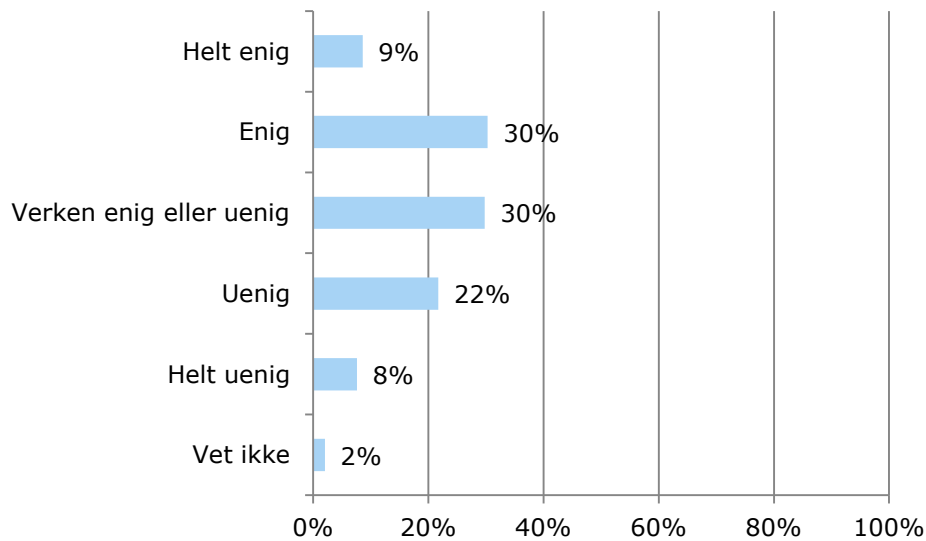
- Opplæringen gir kunnskap om familiens rettigheter, kunnskap om det å ha et hørselshemmet barn og viktig erfaringsdeling som hjemkommunene ikke har kompetansen til å tilby.
- Foreldrene er stort sett tilfreds med opplæringen, men det er tydelig at det er en utfordring å tilpasse til individuelle behov som oppstår som følge av at foreldrene i ulik grad benytter tegnspråk i daglig kommunikasjon med sine barn.
- Det er stor tilfredshet med selve opplæringen og hvordan opplæringen er lagt opp. Foreldrene er tilfredse både med metodene som benyttes og balansen mellom teori og praksis.
- Foreldrene har ulike ønsker når det gjelder selvstudium mellom samlingene, men det er enighet om at det ikke er spesielt godt tilrettelagt for egne aktiviteter mellom de obligatoriske samlingene. Det utvikles imidlertid stadig nytt materialet og e-læringsprogrammet til bruk mellom modulene.

4.1 Progresjon mellom samlingene

I det følgende vil progresjon mellom modulene og tilrettelegging av undervisningen bli belyst nærmere. Det er naturlig at foreldrene har ulike forutsetninger for å utvikle tegnspråkkompetansen utenfor undervisningen. Ulik progresjon vil imidlertid ha innvirkning på hvordan tegnspråklærerne bør legge opp undervisningen og hvor mye individuell tilrettelegging som er nødvendig for at alle foreldre skal få mest mulig ut av samlingene.

Figur 4.6 viser om foreldrene selv oppfattet at opplæringen la godt til rette for selvstudium mellom samlingene.

Figur 4.1: Opplæringen la godt til rette for selvstudium mellom samlingene (n=198)

Som det fremkommer av figur 4.6 hadde foreldrene ulik oppfatning av om opplæringen la godt til rette for selvstudium mellom samlingene.

Fokusgruppene med foreldre har vist at mange foreldre opplever å miste tegnspråkferdigheter mellom samlingene. Årsakene til dette var i hovedsak at de ikke benytter tegnspråket aktivt hjemme, enten fordi barnet er for ungt til å kommunisere med annet enn enkle tegn eller at barnet benytter talespråk i hjemmet.

I samtale med foreldrene kom det også frem store variasjoner når det gjelder progresjon i tegnspråkkompetansen mellom samlingene. Enkelte foreldre brukte tegnspråk aktivt hjemme, hadde leker og spill som inkluderer både foreldre og søsken og brukte tegnspråket også i sammenhenger der de ville klart seg med talespråk. Andre foreldre brukte tegnspråket kun i sammenhenger der det var nødvendig, som ved støtte dersom barnet ikke oppfatter hva foreldrene sa eller ved bading og i store folkemengder der talespråket ikke var tilstrekkelig.

Flere foreldre ga uttrykk for at tegnspråkopplæringen burde gå over en kortere periode, slik at de ikke mistet tegnspråkferdighetene mellom hver samling. For foreldre som benytter tegnspråk aktivt hjemme, var det positivt at opplæringsløpet var over mange år, da dette bidro til at de fikk relevant kunnskap tilpasset barnets alder.

Den ulike bruken av tegnspråk mellom samlingene bidro til å øke kompetanseforskjellene mellom foreldre i samme gruppe. Dette gjør det utfordrende for tegnspråklærerne å legge opp undervisningen slik at den er tilpasset hele gruppen. Lærerne blir avhengige av differensiering av undervisningen for å inkludere alle foreldrene.

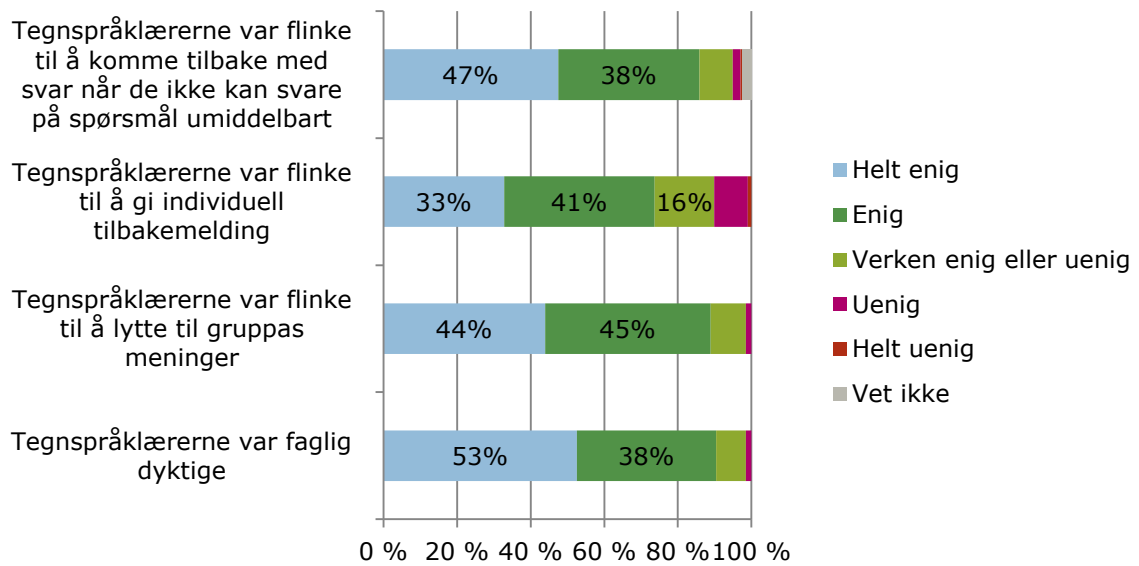
Både lærere og foreldre etterlyste materiell som egnet seg for selvstudium. Utfordringen som ble fremhevet i forbindelse med selvstudium er den enkelte foreldres motivasjon til å bruke tid og ressurser på slikt arbeid mellom samlingene. Hvilke aktiviteter som egner seg for videreutvikling av kompetanse mellom modulene vil bli belyst nærmere i kapittel 5.

4.2 Vurdering av tegnspråklærernes fagkompetanse

Intervjuene viste til flere utfordringer knyttet til undervisningen i "Se mitt språk". Foreldrene som deltar på programmet har i de fleste tilfeller ikke vært i en undervisningssituasjon siden de selv gikk på skole. Undervisningen innebærer i tillegg å tilegne seg et helt nytt og fremmed språk.

Figur 4.1 viser hvordan foreldrene vurderer tegnspråklærernes kompetanse.

Figur 4.2: Nedenfor finner du noen utsagn om tegnspråklærerne, som vi ber deg ta stilling til (n=198)

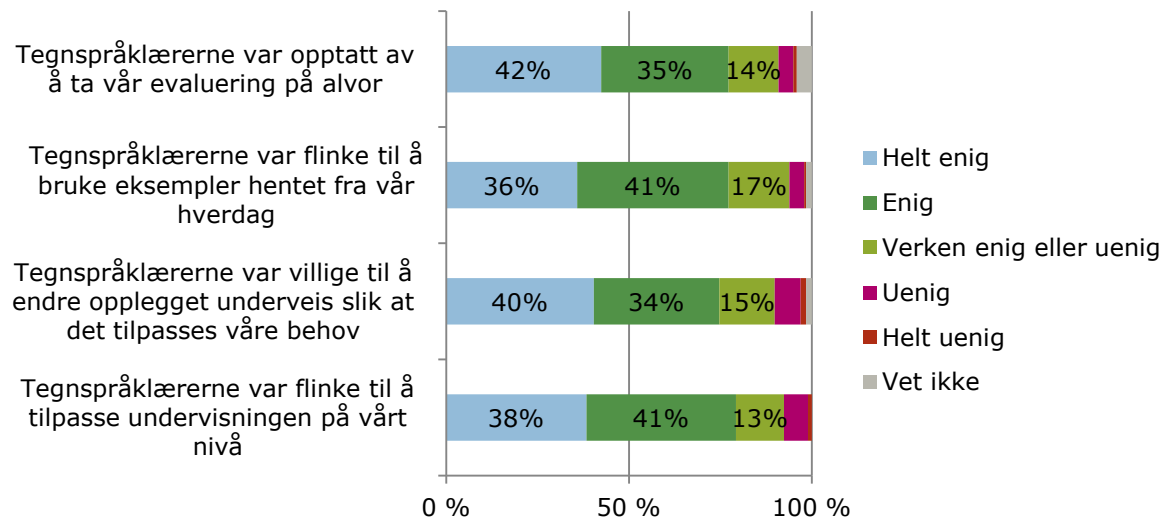
Som det fremkommer av figur 4.1 var det store flertallet av foreldre fornøyd med tegnspråklærernes kompetanse. Foreldrene opplevde tegnspråklærerne som faglig dyktige, flinke til å gi individuelle tilbakemeldinger, flinke til å lytte til gruppens meninger og flinke til å komme tilbake med svar når de får spørsmål de ikke umiddelbart kan svare på.

Funnene bekreftes i kvalitative fokusgrupper med foreldre. Foreldrene uttrykte stor tilfredshet med tegnspråklærernes kompetanse, både på tegnspråk og på voksenundervisning på tvers av sentrene.

I kvalitative intervjuer med foreldre ble det lagt vekt på betydningen av å ha hørselshemmede tegnspråklærere. Mange av tegnspråklærerne som underviser i "Se mitt språk" er hørselshemmede. I tillegg til at foreldrene vurderte deres kompetanse på tegnspråk som god har lærerne også en uvurderlig kunnskap om hva det innebærer å være hørselshemmet som foreldrene satte pris på. Foreldrene fremhevet også at det var motiverende å se voksne mennesker som har klart seg godt og som fungerer godt i samfunnet, er gift og har barn. Dette bidro til å minske usikkerheten knyttet til egne barns fremtid. Enkelte foreldre påpekte at det kan være utfordrende med helt døde lærere i de situasjoner man ikke klarer å tyde hva læreren ønsker å formidle. De samme foreldrene var imidlertid enige i at det er mange fordeler knyttet til å ha hørselshemmede lærere.

Figur 4.2 viser ytterligere vurderinger foreldrene har gjort av tegnspråklærerne.

Figur 4.3: Nedenfor finner du noen utsagn om tegnspråklærerne, som vi ber deg ta stilling til (n=198)

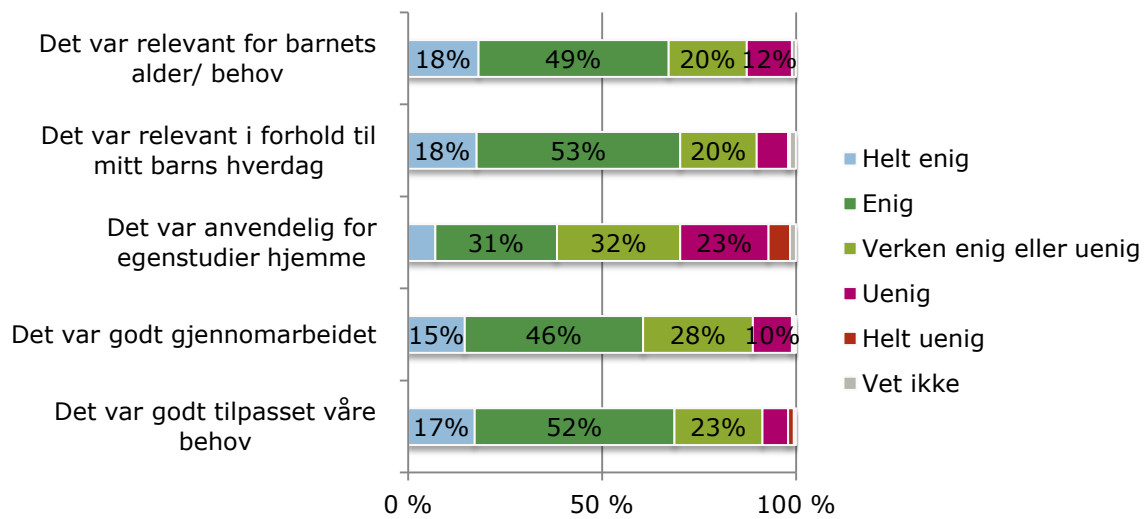
Det fremkommer av figur 4.2 at foreldrene var godt fornøyd med hvordan tegnspråklærerne tilpasser undervisningen, basert på tilbakemeldinger fra foreldrene. Kvalitative funn viser at flertallet av foreldrene var enige i påstandene som fremstilles i figur 4.2, men at det var variasjoner mellom lærerne. Det var også uenigheter innad i foreldregruppene når det gjaldt ønsker for innholdet i og utformingen av undervisningen. Lærerne mente dette gjør det utfordrende for dem å tilpasse undervisningen. Mange grupper har foreldre som har svært ulikt tegnspråknivå. Enkelte bruker tegnspråk til daglig kommunikasjon og opprettholder kompetansen mellom modulene mens andre sjelden benytter tegnspråk og har behov for mye oppfriskning for hver samling. I samtale med foreldrene var det flere som ga tilbakemeldinger på at det er utfordrende å tilpasse undervisningen til de enkelte foreldrene i hver gruppe på grunn av at foreldrene har ulik progresjon mellom samlingene. Dette ble bekreftet av tegnspråklærerne selv.

4.3 Vurdering av materiellet og metodene som benyttes i opplæringen

Følgende avsnitt skal se nærmere på materiellet som benyttes i opplæringen i *Se mitt språk*. Siden kursets oppstart har det skjedd stor utvikling i både kunnskap om døve og hørselshemmede og innen tekniske løsninger som kan benyttes i undervisningssammenheng.

Figur 4.3 viser hvordan foreldrene vurderte materiellet som blir benyttet i opplæringen.

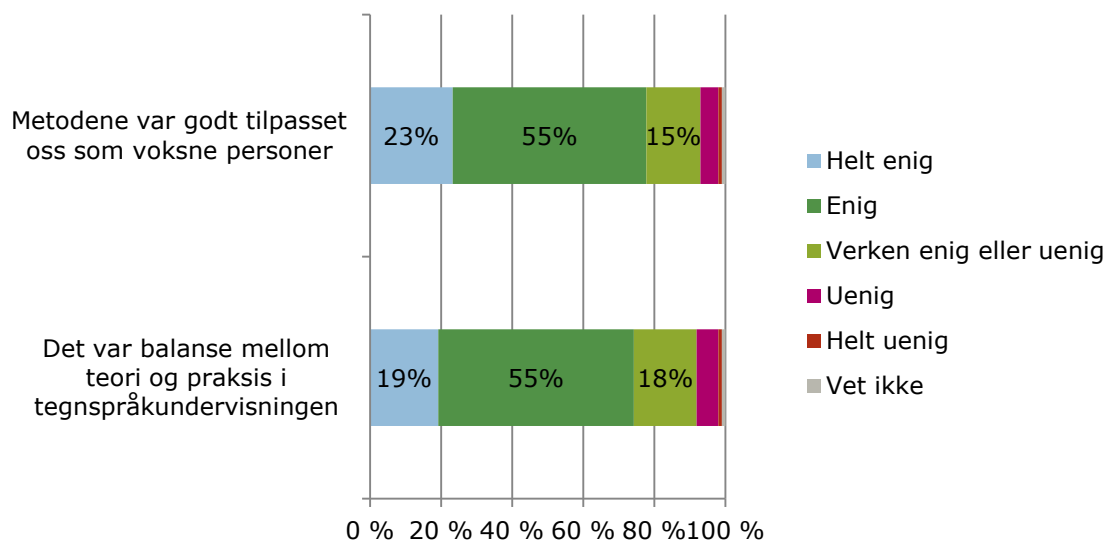
Figur 4.4: Nedenfor finner du noen utsagn om materiellet som brukes i tegnspråkundervisningen, som vi ber deg ta stilling til (n=198)

Figur 4.3 viser at flertallet av foreldrene var helt enig eller enige i at materiellet som benyttes i opplæringen er relevant for barnets alder/behov og relevant i forhold til barnets hverdag.

Det fremkommer av figur 4.3 at flertallet av foreldrene var helt enig eller enige i at materiellet som benyttes i undervisningen er relevant for barnets alder/behov og relevant i forhold til barnets hverdag. Det kvalitative datamaterialet basert på fokusgrupper med foreldrene og med ansatte bekrefter disse funnene. De ansatte ved sentrene arbeider for at foreldrene skal følge et undervisningsopplegg som er tilpasset barnets alder.

Figur 4.5: Nedenfor finner du noen utsagn om de pedagogiske metodene som brukes i tegnspråkundervisningen, som vi ber deg ta stilling til (n=198)

Figur 4.4 viser at et flertall av foreldrene var helt enige eller enige i at metodene som anvendes i undervisningen er godt tilpasset dem som voksne personer og at det var balanse mellom teori og praksis i tegnspråkundervisningen. Kvalitative funn viser at foreldre hadde ulike preferanser når det kom til metoder i undervisningen. Tegnspråk er et gestuelt-visuelt språk som baserer seg på synlige bevegelser i hender, munn, øyne, bryn, hode og overkropp. Både foreldre og tegnspråklærere oppga i fokusgruppene at en del foreldre ikke var komfortable med å bruke kroppen på

denne måten når de kommuniserte. Dette ble spesielt tydelig ved bruk av enkelte metoder, som for eksempel språklab, der foreldrene filmes mens de bruker tegn og senere ser på filmen.

Figur 4.5 viser hvordan foreldrene vurderer ulike metoder som anvendes i undervisningen.

Figur 4.6: Nedenfor finner du noen utsagn om de pedagogiske metodene som brukes i tegnspråkundervisningen, som vi ber deg ta stilling til (n=198)

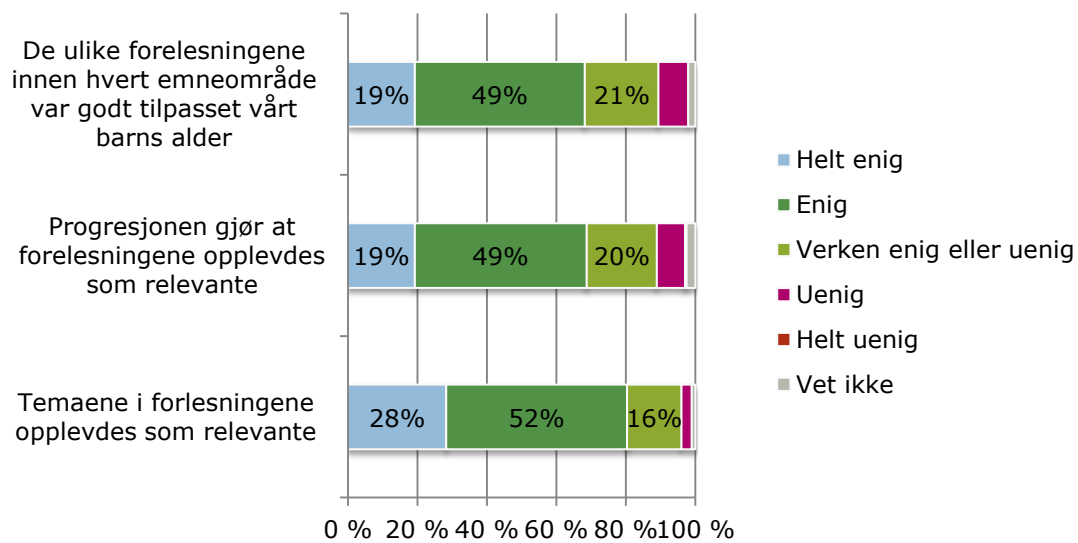
Som det fremkommer av figur 4.5 var foreldrene som har besvart breddeundersøkelsen noe mer enige i at avlesningstrening er nyttig enn at språklab fungerer bra. Kvalitative funn viser at språklab, der foreldrene filmes mens de snakker tegnspråk for så å vurdere filmen etterpå, var en av metodene som opplevdes som ubehagelig for flere foreldre. Dette ble bekreftet både av foreldrene selv og tegnspråklærerne. Flere tegnspråklærere var imidlertid tydelige på at språklab er en effektiv læringsmetode som gir god progresjon hos den enkelte.

4.4 Vurdering av forelesningene i "Se mitt språk"

I tillegg til at tegnspråkopplæringen skal bidra til at foreldrene lærer tegnspråk, for kommunikasjon med sine barn, er det et mål at foreldrene skal lære om døves kultur, få forståelse for barnas tospråklighet og få kunnskap om familiens rettigheter og tilgjengelige hjelpemidler. Tegnspråkopplæringen er derfor lagt opp slik at foreldrene i tillegg til tegnspråkopplæring deltar på forelesninger der ulike temaer blir tatt opp. Forelesningene er ment å være relevant for foreldre ut fra barnets alder.

Figur 4.7 viser hvordan foreldrene vurderer forelesningene som blir gitt som en del av opplæringspakken "Se mitt språk"

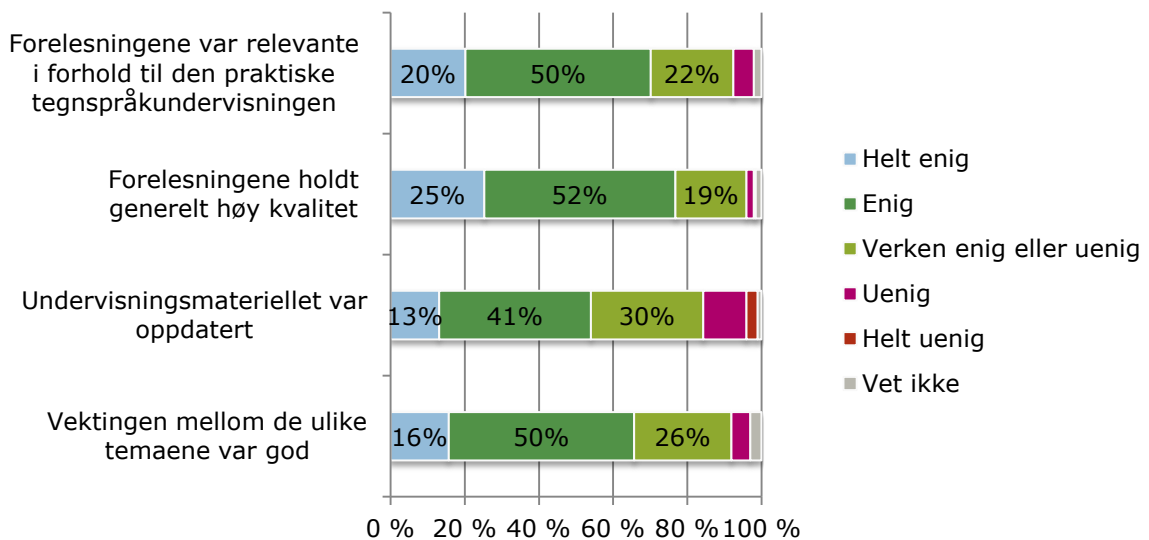
Figur 4.7: Nedenfor finner du noen utsagn om forelesningene i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)

Figur 4.7 viser at foreldrene vurderte at forelesningene var godt tilpasset deres behov og relevante for deres situasjon. I intervju med foreldre bekreftes i stor grad disse funnene. Mange foreldre påpekte at de gjerne ville ha mye mer informasjon i løpet av de første modulene, men innså samtidig at det er begrenset med tid og at noen forelesninger må utsettes til senere samlinger. Det er spesielt forelesninger om rettigheter og hjelpemidler som ble opplevd som viktige. Flere foreldre påpekte også at disse forelesningene burde gjentas slik at foreldrene får med seg oppdateringer og endringer i rettighetene barna deres har og utviklingen i hjelpemidler.

I figur 4.8 har foreldrene tatt stilling til ytterligere utsagn om forelesningene i "Se mitt språk".

Figur 4.8: Nedenfor finner du noen utsagn om forelesningene i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)

Som det fremkommer av figur 4.8 var flertallet av foreldrene helt enig eller enige i påstandene om forelesningene. Funnene viser at foreldrene opplevde forelesningene som relevante i forhold til den praktiske tegnspråkundervisningen. Foreldrene oppga også at forelesningene generelt holdt høy kvalitet og at undervisningsmateriellet var oppdatert. Et flertall mente også at vektingen mellom de ulike temaene var god.

I kvalitative intervjuer med foreldre ble det opplyst om at forelesningene var en viktig del av tegnspråkopplæringen og at kvaliteten på forelesningene var god. Foreleserne innehar gjerne spesialkunnskap om områder som er sentrale for foreldrene og deres familier og som det er utfordrende å finne informasjon om på egen hånd eller i hjemkommunen.

5. ORGANISERING AV OPPLÆRINGEN

Følgende kapittel vil ta for seg organiseringen av tegnspråkopplæringen "Se mitt språk". Organisering innebærer samlingenes lengde, antall timer undervisning per dag, sammensetting av grupper og tilrettelegging for deltakere med spesielle behov.

Kort oppsummert er hovedfunnene fra kapittelet som følger:

- Én uke (5 dager) er den mest hensiktsmessige lengden på samlinger og de fleste deltakerne opplever ingen store vanskeligheter med å delta på samlingene slik de organiseres i dag.
- Den største utfordringen når det gjelder deltagelse på kurs er barnepass for søsken og det hørselshemmede barnet. Foreldrene som har benyttet tilbud til søsken eller tilbud til det hørselshemmede barnet under oppholdet er svært godt fornøyd med disse tilbudene.
- Tilbud til søsken fremheves som viktig fordi det 1: gjør det enklere for foreldrene å delta på samlingene, 2: bidrar til at søsknene kan kommunisere hjemme, 3: gir søsknene et nettverk av andre i samme situasjon som dem selv.
- Overnatting på sentrene i forbindelse med samlingene bidrar til at foreldrene i større grad er med på nettverksbygging med andre familier, noe som fremheves som et viktig behov. Det er imidlertid flere som ønsker å bo hjemme på grunn av søsken som ikke har tilbud på senteret.
- Foreldre til barn med tilleggsfunksjonshemninger ønsker tilpasning av opplæringen i forhold til deres barn. Flere opplever at de får et bedre tilbud på Signo enn ved de andre kompetansesentrene
- Fremmedspråklige foreldre utgjør en betydelig andel av deltakerne og lærere ved sentrene ønsker kompetanse på området. En stor andel av de fremmedspråklige foreldrene ønsker å være i samme gruppe som norske foreldre. I forelesningene kan dette være utfordrende da det benyttes faglige uttrykk som er fremmede for tolkene og mye tid går med til å oversette og forklare uttrykk.

5.1 Om organiseringen av tegnspråkopplæringen

Sammen med Ål Folkehøyskole og kurssenter for døve (drevet av Norges Døveforbund) har fem av de statlige spesialpedagogiske kompetansesentrene som inngår i Statpednettverket ansvar for implementering av opplæringsplanen, der en koordinator skal sørge for samordning av opplæringstilbudet. Nedre Gausen kompetansesenter, Møller-Trøndelag kompetansesenter, Skådalen kompetansesenter, Statped Vest og Signo kompetansesenter har direkte ansvar for planen. I tillegg har Statped Nord, og de private sentrene Andebu kompetanse- og skolesenter (AKS) og Briskeby skole og kompetansesenter AS, også ansvar for hørselsrelaterte tjenester¹⁰.

Tegnspråkopplæringen for foreldre til døve og hørselshemmede barn går over 16 år, der det er lagt opp til ca 40 uker med opplæring fra det hørselshemmede barnet er 0 til 16 år, totalt 1000 timer. Programmets tidsmessig omfang stiller særlige evalueringsfaglige krav, og det er viktig å ta hensyn til at opplæringen vil kunne variere i lengde og intensitet mellom deltakerne i henhold til foreldrenes behov, barnets alder ved diagnostisering eller andre relevante faktorer. Disse faktorene kan påvirke *når* foreldrene begynner i opplæringen og *hvor mye* av opplæringen de enkelte foreldrene deltar på. Det er samtidig viktig å ta hensyn til hvordan hovedtyngden av programmet anbefales i opplæringsplanen å legges på førskolealder og mellomtrinnet.

Opplæringen gis til en bred målgruppe av foreldre til døve og sterkt hørselshemmede barn. For eksempel vil foreldrene ha ulike behov for opplæring i forhold til når hørselstapet inntreffer eller diagnosen stilles. Kravspesifikasjonen viser også til antagelser om at barnets alder ved oppstart har endret seg siden programmets oppstart i 1996, der barnet i dag ofte er i førskolealder før foreldrene begynner med opplæringen. Videre vil målgruppen ha en bred deltakelse på tvers av

¹⁰ Utdanningsdirektoratet: Statpeds årsrapport 2009

alder, erfaringer, utdannings- og yrkesbakgrunn, samt språklige forutsetninger hos deltakere. Andelen minoritetsspråklige foreldre med behov for opplæring har for eksempel økt den siste tiden, hvilket ikke bare stiller krav til norskkompetanse blant deltakerne, men også utfordrer den tospråklige tilnærmingen i programmet (tegnspråk og norsk) både på et lingvistisk plan og på et kulturelt plan.

Formålet med tegnspråkopplæringen er tredelt. Hoveddelen av opplæringen baserer seg på generell språkopplæring. I tillegg til språkopplæring får deltakerne innføring i døves kultur og historie, samt informasjon om og mulighet til å reflektere rundt det å være foreldre til et barn med hørselsvansker. Foreldre anses for eksempel å ha behov for informasjon om hvordan hørselstap kan påvirke utviklingen hos barnet – språklig, intellektuelt, emosjonelt og sosialt, samtidig som programmet vektlegger barnets tokulturelle tilhørighet i både norsk og døves kultur, tradisjon, språk etc. Rammene for programmet forutsetter at individuelle informasjons- og opplæringsbehov holdes utenfor tegnspråkopplæringen.

Til sammen dekker de seks aktørene en geografisk og faglig bredde i tegnspråkopplæringen som skal sikre tilgjengelighet for alle foreldre av døve og tunghørte barn, inkludert barn med flere funksjonsnedsettelse. Tabellen nedenfor gir en oversikt over aktørenes ansvarsområder for opplæringsplanen. Med unntak av et felles geografisk ansvar mellom Møller-Trøndelag og Statped Vest i Møre og Romsdal, har de regionale sentrene utfyllende geografisk ansvar for de ulike fylkene. Samtidig fokuserer Signo Kompetansesenter på nasjonale tjenester relatert til hørselshemmede og døvblinde med flere funksjonsnedsettelse. Ål Folkehøyskole og kurscenter inngår som ansvarlig for familieopphold som en del av tegnspråkopplæringen.

Det er verdt å merke seg at landskapet har endret seg siden planen ble publisert i 1995. Selv om antallet barn som blir født med en hørselshemming ligger på et noenlunde likt nivå fra år til år, har teknologisk utvikling muliggjort kunstig hørsel gjennom cochleaimplantat (CI), og flere elever får nå opplæring på bostedsskolen og/ eller en kombinasjon mellom spesialiserte skoler og bostedsskolen¹¹. I denne forbindelse er det viktig å merke seg at antallet internatelever har gått markant ned i perioden 1994-2008¹². Dette vil stille større krav til den logistiske gjennomføring av kurs ved kompetansesentrene, for eksempel i forbindelse med kortere opphold for barnet ved senteret.

Tilhørighet til hjemstedsskolen har dermed fått høyere prioritet blant foreldre. På bakgrunn av denne utviklingen foreslås det i NOU 2009:18 at statlige døveskoler på sikt legges ned, hvilket vil stille særskilte krav til å vedlikeholde de aktive tegnspråkmiljøene som senterer rundt de statlige skolene¹³. Dette vil igjen kunne påvirke nettverksmuligheter og miljø som foreldre tilbys gjennom tegnspråkopplæringen, og vil samtidig sette større krav til gjennomføring av opplæringen i samarbeid med mer lokale aktører, slik som PP-tjenesten.

5.2 Samlingenes lengde og tilrettelegging for familien

Hver modul består av en samling, der foreldrene får undervisning ved kompetansesenteret i 5 sammenhengende dager, mandag til fredag. Samlingene består både av tegnspråkundervisning og forelesninger i temaer som er aktuelle for barnas alder.

I følge rådgivere og koordinatorene ved sentrene blir samtlige 40 moduler utnyttet i stor grad av foreldrene som deltar på tegnspråkopplæringen. Det er få foreldre som faller fra underveis, som beskrevet i kapittel 3.4. I tillegg ble det opplyst om at det er lite fravær fra enkeltsamlinger. Enkelte foreldre har valgt å avslutte opplæringen, for senere å komme tilbake.

En del foreldre deltar, ifølge ansatte ved sentrene, ikke på de første modulene. Årsaken til dette er at de begynner opplæringen når barnet er eldre enn de første modulene er lagt opp for. I disse tilfellene får foreldrene gjerne tilbud om et intensivkurs eller annen tilrettelegging slik at de kan begynne opplæringen i en senere modul.

¹¹ Utdanningsdirektoratet: Statped's årsrapport 2009

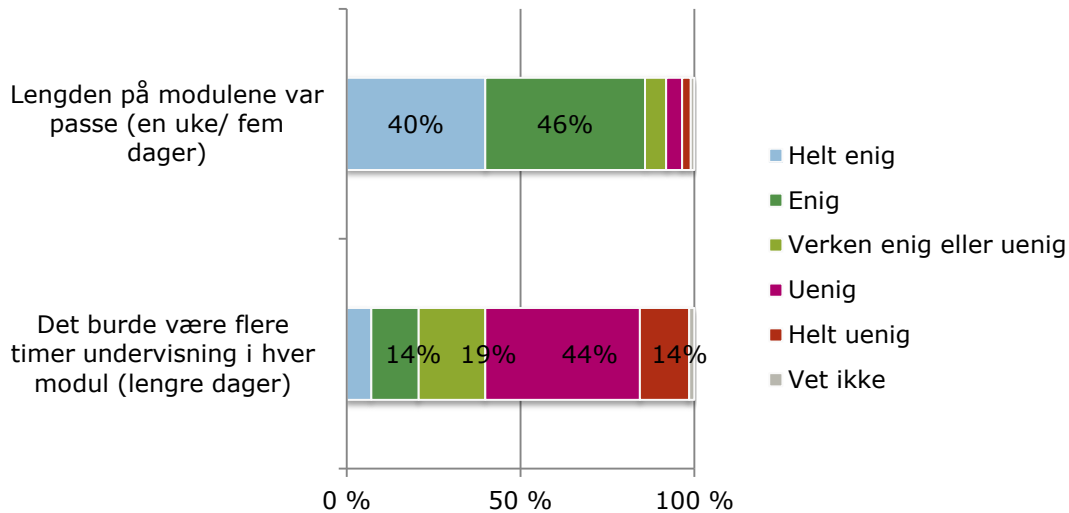
¹² Ned fra 72 i 1994 til 21 i 2008, NOU 2009:18

¹³ Ibid.

Videre vil kapittelet se nærmere på hvordan foreldrene vurderte organiseringen av samlingene i forhold til deres deltagelse.

Figur 5.1 viser i hvilken grad foreldrene var enige i at lengden på modulene er passe og om foreldrene synes det burde være flere timer undervisning i hver modul.

Figur 5.1: Vennligst ta stilling til følgende påstander om tegnspråkundervisningen (n=198)

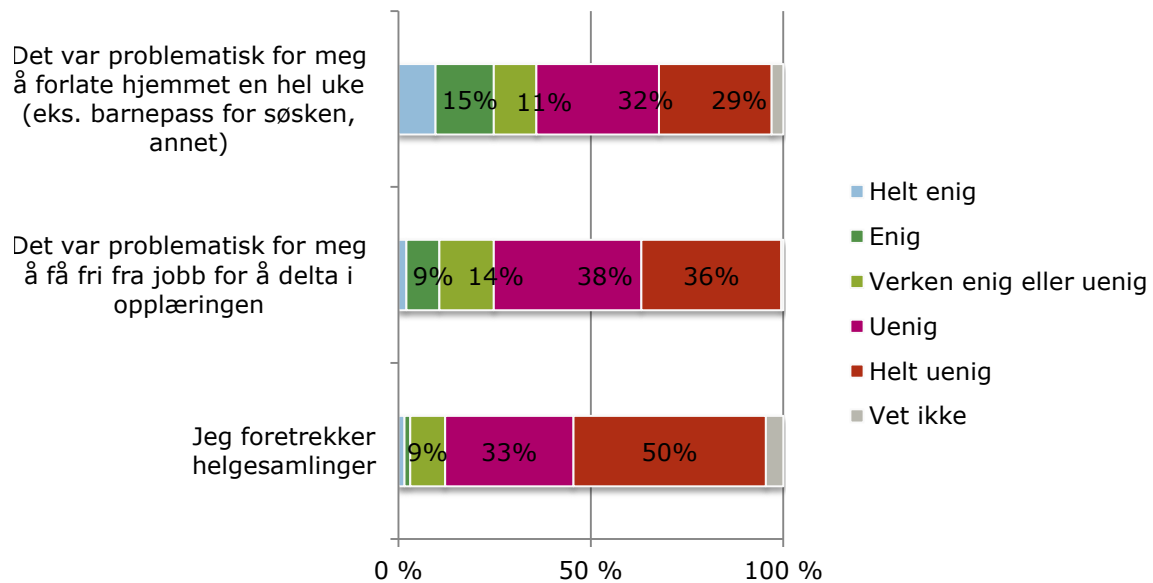
Som det fremgår av figur 5.1 var flertallet av foreldrene enige i påstanden om at lengden på modulene, en arbeidsuke (fem dager), er passe. I fokusgruppene med foreldre kom det frem at foreldre ved samtlige sentre kunne tenke seg moduler av lengre varighet (for eksempel 2 uker) for å få mer ut av undervisningen, men de samme foreldrene innså samtidig at dette ville være vanskelig å kombinere med jobb og andre barn. Det var stor enighet om at fem dager med undervisning er den mest hensiktsmessige lengden på modulene. Flere foreldre uttrykte imidlertid at det hadde vært ønskelig med et fastlagt sosialt innhold i den tilhørende helgen der familiene kunne være sammen. Som det fremkommer i kapittel 3 er det å møte andre foreldre i samme situasjon foreldrenes mest sentrale behov ved siden av å lære tegnspråk for daglig kommunikasjon med sine barn.

Når det gjelder antall timer i hver modul viser kvalitative funn at foreldrene selv ikke ønsker flere timer med undervisning per dag. Det ble også fremhevet at foreldrene ikke er vant til å være i en undervisningssituasjon og fort blir slitne av alle inntrykkene og alt som skal læres.

Ved et av sentrene kom det imidlertid frem at flere foreldre velger å reise hjem på torsdag ettermiddag da de opplever å ikke få noe igjen for de få timene som er satt av til fredagen. Fredagen går hovedsakelig med til evaluering av samlingen og avsluttes deretter tidlig. Enkelte foreldre opplevde at både mandagen og fredagen ble for korte til at de fikk noe faglig utbytte av å delta. Mandagen og fredagen består av færre timer for at foreldrene skal ha tid til å reise frem og tilbake til senteret. Disse foreldrene ønsket heller fire eller fem hele dager med undervisning. Foreldrene ved dette senteret trakk frem at det var positivt at man ankommer på søndagen når man skal til Ål og at familiene da får mer ut av oppholdet.

I figur 5.2 under har foreldrene tatt stilling til ytterligere påstander tilknyttet lengden på samlingene.

Figur 5.2: Vennligst ta stilling til følgende påstander om tegnspråkundervisningen (n=198)

Som det fremkommer av figur 5.2 var flertallet av foreldrene uenige i påstandene om at det er problematisk å forlate hjemmet en hel uke og få fri fra jobben for å delta i opplæringen. Disse funnene bekreftes også av de kvalitative intervjuene med foreldre.

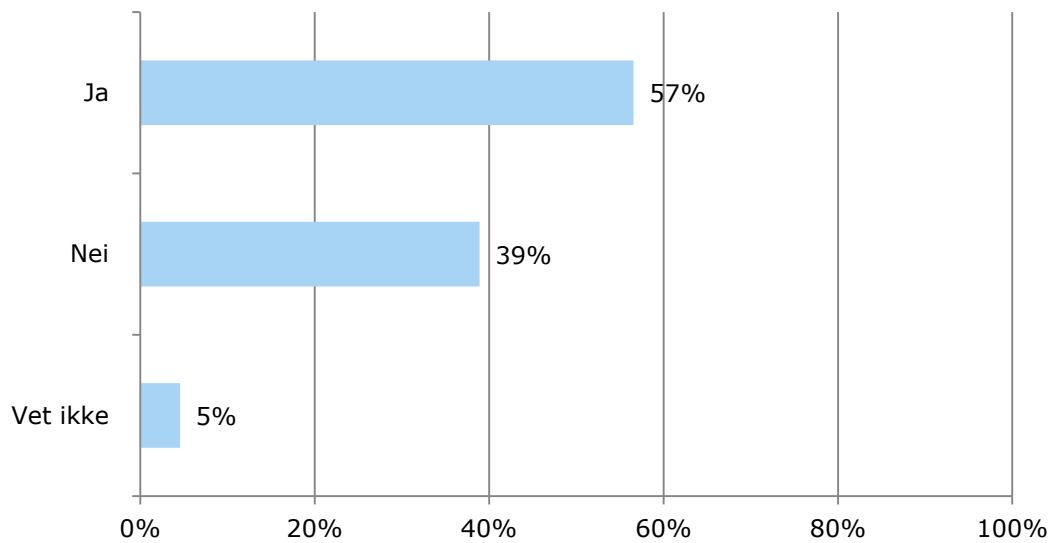
Figur 5.2 viser også at et stort flertall var helt uenige eller uenige i påstanden om at de foretrekker helgesamlinger. I kvalitative intervjuer med foreldre kom det frem at helgesamlinger vil gi for kort tidsramme for oppholdet. Det tar gjerne tid å komme inn i tegnspråket og venne seg til omgivelsene på opplæringsstedet. Flere av foreldrene fortalte at de ikke føler seg komfortable med å bruke tegn før de siste dagene i modulene. Som nevnt tidligere ønsket enkelte foreldre helgesamlinger *i tillegg til* de vanlige samlingene der fokuset er nettverksbygging mellom foreldrene.

Kvalitative funn basert på fokusgrupper med foreldre bekrefter resultatene i figur 5.2. Enkelte foreldre opplevde at det kunne være vanskelig å forlate hjemmet på grunn av unge søsken som hadde behov for barnepass i perioden foreldrene var bortreist. Det er imidlertid mange foreldre som bor i nærhet til sentrene og som har mulighet til å være hjemme med søsken på ettermiddagene. Det var få av foreldrene som ble intervjuet som opplevde det som problematisk å få fri fra jobb for å reise på samlinger. Ved et senter etterlyste foreldrene et informasjonsskriv de kunne gi til arbeidsgiver for at arbeidsgiver lettere skulle forstå hva opplæringen innebar og hvor det fremkommer at foreldrene har krav på fri fra arbeidet for å delta.

Ingen av foreldrene som deltok i kvalitative intervjuer ville foretrukket helgesamlinger *i stedet for* samlinger over 5 dager. Årsaken til dette er at 2 dager ansees som for kort tid til at man får utbytte av opplæringen. Det var imidlertid flere som ønsker helgesamlinger *i tillegg til* 5-dagerssamlingene.

I figur 5.3 fremkommer det om foreldrene har benyttet tilbud om deltidsopphold for barnet ved senteret.

Figur 5.3: Har du benyttet tilbud om deltidsopphold for barnet ved senteret? (n=198)

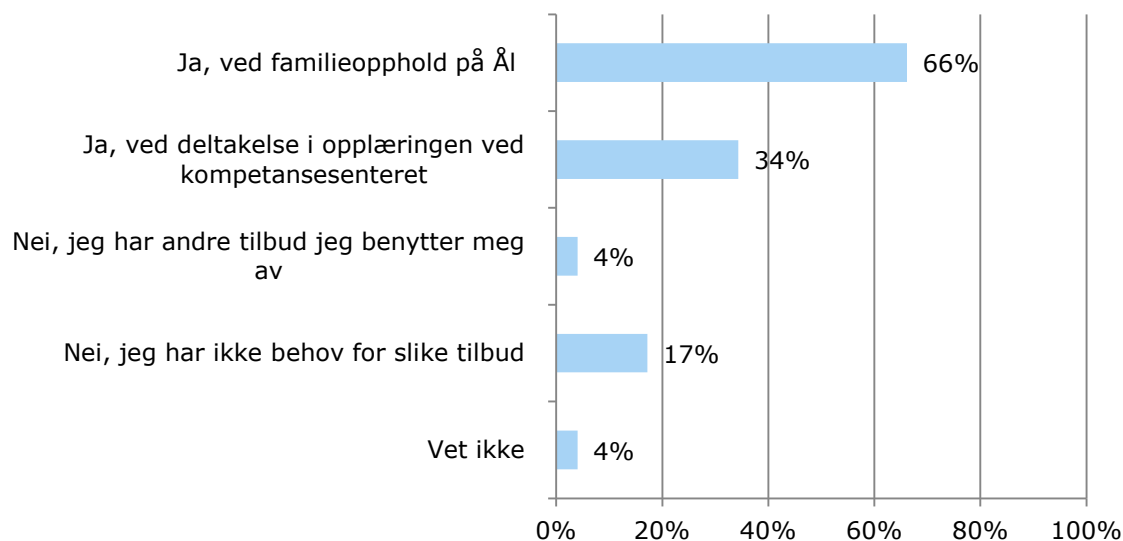
Som det fremkommer av figur 5.3 har flertallet (57 prosent) av foreldrene som har besvart undersøkelsen benyttet tilbud om deltidsopphold for barnet ved kompetansesenteret. Samtlige foreldre som tilhører Signo kompetansesenter oppga at de har benyttet tilbud om deltidsopphold for barnet ved senteret. Lite overraskende viser kryssanalyser at det er særlig foreldre med eldre barn (skolealder og oppover) som har benyttet tilbud om deltidsopphold ved senteret for barnet.

60 prosent av foreldrene oppga at koordinering med deltidsopphold for deres barn har gjort det enklere for dem å delta på samlingene. Dette er funn som bekreftes i kvalitative intervjuer med foreldre. Funnene viser også at foreldrene var veldig fornøyd med deltidsoppholdene som tilbys for deres barn. Tilbudet gir barna mulighet til å bli kjent med andre barn i samme situasjon og danne et nettverk av venner som man møter igjen på senere samlinger.

I tillegg til at det er viktig å ha et tilbud til det hørselshemmede barnet under samlingene er det mange søsken som også er avhengige av å bli ivaretatt under de samme periodene.

Figur 5.4 viser hvor mange foreldre som har benyttet tilbud til søsken under familieopphold ved ÅI eller ved de andre kompetansesentrene mens de har vært på kurs.

Figur 5.4: Har du benyttet tilbud til søsken under familieopphold ved ÅI eller ved sentrene, slik som tilsyn med søsken mens du er på kurs? - Her kan du gjøre flere valg (n=198)

Figur 5.4 viser at et flertall har benyttet seg av tilbud til søsken ved familieopphold på ÅI (66 prosent). 34 prosent har benyttet seg av tilbud til søsken ved deltagelse i opplæring ved kompetansesenteret.

Kvalitative funn basert på fokusgrupper med foreldre viser at tilbud til søsken var viktig for mange foreldre. Det er hovedsaklig tre årsaker til dette som ble trukket frem. For det første er det viktig at det er et tilbud til søsken slik at hele familien kan reise til kompetansesenteret. Dette gjør det praktisk mulig for begge foreldrene å delta på samlingene. I de tilfeller der det ikke er tilbud for søsken er familiene avhengig av at en av foreldrene blir hjemme med søsknene eller at andre venner eller familiemedlemmer har mulighet til å være barnevakter. Flere foreldre opplyser om at det kan være vanskelig for søsken å være hjemme uten foreldrene sine når de er unge.

Den andre årsaken til at foreldre fremhevet tilbud til søsken som viktig er at søsknene også må kunne kommunisere med hverandre. Foreldrene er avhengige av å undervise søsken som ikke deltar på samlingene når de kommer hjem, slik at søsknene også lærer seg tegnspråk. Foreldrene har flere historier om søsken som ikke klarer å kommunisere og hvor det oppstår frustrasjon og sinne.

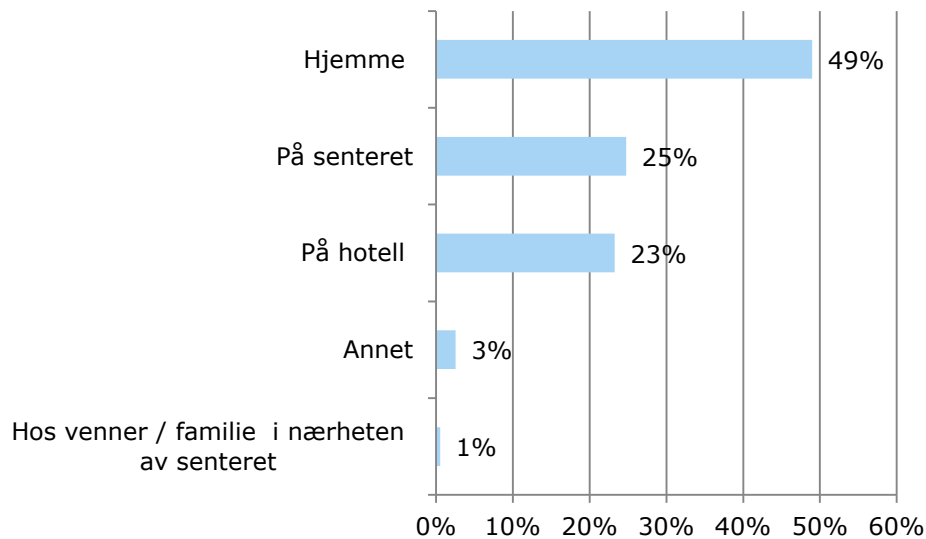
En tredje årsak til at foreldrene fremhevet tilbud til søsken som viktig er at opphold på kompetansesentrene bidrar til at søsknene får møte andre søsken og dele erfaringer. Dette ble fremhevet spesielt av foreldre som har benyttet seg av tilbud til søsken og sett at dette er positivt for dem. Både i fokusgruppe med lærere og i individuelle intervjuer ble dette også trukket frem som et viktig aspekt ved tilbud til søsken. Barn med funksjonshemmede søsken har sjeldent venner i samme situasjon. For mange oppleves det som annerledes og flaut å ha en bror eller søster som er hørselshemmet i følge foreldrene. På kompetansesentrene får de mulighet til å møte andre barn og snakke om alle de følelsene de gjemmer for vennene der de bor. Ansatte ved sentrene påpekte også at et hørselshemmet barn gjerne krever mye av foreldrenes oppmerksomhet og at søsknens utfordringer ved å ha en hørselshemmet bror eller søster i mange tilfeller blir glemt eller nedprioritert.

5.2.1 Overnatting i forbindelse med samlingene

Et tema som har vært sentralt i samtale med både foreldre og ansatte ved sentrene er hvor familiene bor under samlingene.

Figur 5.5 viser hvor foreldrene som har besvart undersøkelsen har bodd mens de har deltatt på samlinger i forbindelse med "Se mitt språk".

Figur 5.5: Hvor har du vanligvis bodd mens du har deltatt i opplæringen? (n=198)

Som det fremkommer av figur 5.5 oppga omkring halvparten (49 prosent) av foreldrene at de vanligvis har bodd hjemme mens de har deltatt i opplæringen. En fjerdedel har bodd på senteret.

Kvalitative funn basert på fokusgrupper med foreldre viser at mange foreldre ønsket å bo hjemme da det å bo hjemme medfører mindre organisering i forbindelse med barnepass for søsken eller det hørselshemmede barnet i de tilfeller der barnet ikke bor på senteret.

Kvalitative funn basert på fokusgrupper med foreldre viser imidlertid også at flere foreldre opplevde å havne utenfor miljøet på samlingene når de bor hjemme og andre foreldre i samme gruppe bor på senteret. Foreldrene som bor på sentrene har gjerne sosiale aktiviteter på ettermiddagene og felles middager. Som det er beskrevet i kapittel 6 var et av foreldrenes viktigste behov å møte andre foreldre i samme situasjon. De sosiale aktivitetene som skjer etter undervisningen er derfor en viktig del av tegnspråkopplæringen. Flere foreldre oppga at det er vanskelig å delta på disse dersom man bor i nærheten av senteret, fordi disse aktivitetene og måltidene da ikke blir dekket.

5.3 Videreutvikling av kompetanse mellom modulene

Et opplæringsprogram som strekker seg over 14-16 år med 40 undervisningssamlinger forutsetter at deltakerne utnytter tiden mellom samlingene til å ivareta eller utvikle tegnspråkkompetansen. For en del foreldre ivaretas kompetansen naturlig ved at de daglig bruker tegnspråk i kommunikasjon hjemme. For andre foreldre, som enten har små barn som ikke enda kommuniserer på tegnspråk eller barn som i stor grad klarer å kommunisere med talespråk, skjer ikke denne kompetanseutviklingen naturlig. Hovedutfordringen, slik flere tegnspråklærere så det, er at mange foreldre ikke bruker tegnspråket aktivt hjemme.

Flertallet av foreldrene (83 prosent) oppga at de var helt enig eller enige i påstanden om at tegnspråkopplæringen har gitt dem et godt grunnlag for å videreutvikle tegnspråkkompetansen utenfor opplæringen. Kvalitative funn viser at foreldrene opplevde at tegnspråkkompetansen de opparbeidet seg på samlingene bidro til at de enklere kunne utvikle kompetansen på egenhånd.

Flere uttrykte et ønske om mer og lettere tilgjengelig materiell til bruk hjemme, slik at hele familien, inkludert søsken, kunne jobbe med å utvikle tegnspråket mellom modulene. Enkelte foreldre ønsket materiell som innebar leker eller spill for å motivere søsken.

Det ble fremhevet at det stadig ble mer tilgjengelig materiell og at det var viktig at dette ble formidlet til foreldrene. Enkelte foreldrene uttrykte også ønske om å vite innholdet i neste modul, slik at de kunne forberede seg på de riktige temaene og ordene.

Motivasjonen for å jobbe med utvikling av tegnspråket var svært ulik hos foreldrene. Enkelte hadde lastet ned programmer på telefonen og på pcer hjemme slik at de alltid hadde materialet lett tilgjengelig. Andre foreldre uttrykte at de ikke hadde tid og ressurser til å arbeide med å utvikle tegnspråket mellom modulene.

Enkelte tegnspråklærere ønsket å innføre lekser, slik at foreldrene ble oppdatert til samlingene. Dette ønsket de å gjøre for å forhindre at de foreldrene som mistet mest kunnskap mellom samlingene skulle sinke utviklingen for resten av gruppen. Det ble imidlertid påpekt at lekser kunne virke avskrekkende og flere lærere uttrykte bekymring for at slike pålagte oppgaver skulle føre til økt frafall fra opplæringen.

Ved et av sentrene forsøkte lærerne å gi foreldrene oppgaver som skulle benyttes til neste samling for å sikre seg at foreldrene jobbet med tegnspråket hjemme. Dette prosjektet resulterte i at enkelte foreldre ikke hadde gjort oppgaven og måtte bruke tid av undervisningen til å gjennomføre oppgaven før læreren kunne begynne det påtenkte undervisningsopplegget for samlingen.

Både foreldre og lærere trakk frem webkamera som et alternativ for å utvikle kompetansen mellom modulene. Det ble foreslått at man kunne ha samlinger over nettet der man brukte tegnspråk et par timer mellom modulene.

6. TEGNSPRÅKOPPLÆRINGENS TILGJENGELIGHET

Foreldre til hørselshemmede barn møter ulike tjenesteytere avhengig av hørselstapets karakter, når hørselstapet blir oppdaget og hvilken kommune de tilhører. Dette medfører at ulike instanser informerer om tegnspråkopplæringen "Se mitt språk".

Følgende kapittel vil se på foreldrenes innledende kjennskap til tegnspråkopplæringen "Se mitt språk", hvordan foreldrene fikk kjennskap til tegnspråkopplæringen og hvordan de vurderer kvaliteten på informasjonen de fikk.

Hovedfunnene i kapitlet er:

- Det er mange ulike instanser som informerer foreldre om tegnspråkopplæringen
- Om foreldrene får informasjon om tegnspråkopplæringen og kvaliteten på informasjonen foreldrene får avhenger av hvilken instans foreldrene er i kontakt med
- Det er mangelfull kunnskap om tegnspråkopplæringen innad i kommuner, blant tjenesteytere og også innad i statped
- Tjenesteytere har ulik oppfatning om hvilke foreldre som har behov for tegnspråkopplæring, spesielt gjelder dette foreldre til CI-opererte barn. Flere foreldre til CI-opererte barn opplever å bli frarådet å bruke tegnspråk.
- Foreldrene er opptatt av muligheten for å gjøre informerte valg. Informerte valg forutsetter at informasjonen foreldrene mottar ikke er avhengig av tjenesteyternes egne synspunkter

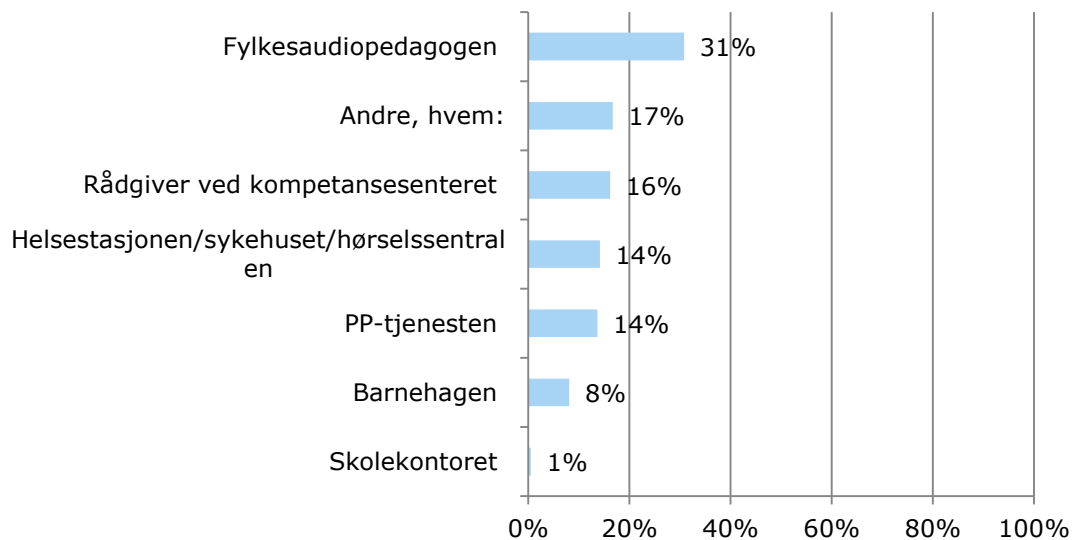
6.1 Hvordan har foreldre fått informasjon om tegnspråkopplæringen?

Programmets tilgjengelighet var tema både i de kvalitative og den kvantitative undersøkelsen.

Både koordinatorene og lærere ved kompetansesentrene fortalte at det er utfordrende at foreldrene får sen informasjon om tilbudet fordi dette innebærer at barna er på svært ulike stadier når foreldrene først deltar i tegnspråkopplæringen. Modulene er lagt opp slik at temaer som blir tatt opp følger barnets alder og forutsetter at foreldrene begynner når barnet ikke er eldre enn førskolealder. Foreldre til barn som får påvist hørselsnedsettelsen ved hørselsscreening ved fødeavdelingen har bedre sjanse for å få informasjon om tegnspråkopplæringen tidlig. Disse foreldrene har mulighet til å bruke tegnspråk i kommunikasjon med barnet fra det tidspunktet barnet selv utvikler et språk.

Figur 6.1 viser hvordan foreldrene som har besvart undersøkelsen fikk vite om tegnspråkopplæringstilbudet første gang.

Figur 6.1: Hvor fikk du første gang vite om tegnspråkopplæringstilbudet for foreldre? (n=198)

Som det fremkommer av figur 6.1 har kursdeltakerne ulike kontaktpunkt hvor de har mottatt informasjon om programmet. Mest fremtredende er fylkesaudiopedagogen når det gjelder å informere om opplæringstilbudet *Se mitt språk*. 17 prosent av respondentene har svart at de mottok informasjon fra andre aktører enn aktørene listet opp. 16 av foreldrene opplyser i denne sammenheng at de enten fant frem til informasjonen selv eller fikk informasjon av venner eller bekjente. Utover dette er det stor spredning i foreldrenes tilbakemelding om hvor de første gang fikk vite om tegnspråkopplæringen.

Kryssanalyser antyder at det er forskjeller mellom sentrene. Antallet respondenter som har svart for hvert senter er imidlertid såpass lavt at disse funnene ikke er representative. Foreldre tilknyttet Nedre Gausen kompetansesenter har i større grad enn andre foreldre blitt informert om *Se mitt språk* fra barnehage (32 prosent). Foreldrene som er tilknyttet Skådalen kompetansesenter oppgir i mye større grad enn andre foreldre at de er blitt informert om tilbudet gjennom Rådgivere ved kompetansesenteret (36 prosent).

Kvalitative funn basert på fokusgrupper med foreldre bekrefter at det er stor variasjon blant foreldrene om hvordan og av hvem de har mottatt informasjon om tegnspråkopplæringen. Foreldrenes historier tyder på at informasjonen man får avhenger av hvilken kommune man tilhører, hvilken instans man først kommer i kontakt med og om barnet får påvist hørselshemmingen ved hørselsscreening som nyfødt eller på et senere tidspunkt. Noen foreldre var svært godt fornøyd med innholdet i informasjonen de fikk og tidspunktet for når informasjonene ble gitt. Flere trakk frem STRAKS-teamet som den sentrale informasjonskilden og uttrykte stor tilfredshet med disse. Andre hadde opplevd at kommunale tjenesteytere var ærlige på at de ikke hadde kompetanse på hørselshemming og ikke visste om hvilke tilbud som finnes utenfor kommunen. I disse tilfellene tok det lang tid før foreldrene fikk informasjon om tegnspråkopplæringen.

Foreldre fortalte også at de har funnet informasjon om tegnspråkopplæringen selv eller kommet over informasjonen ved tilfeldigheter, gjennom venner og bekjente.

Det var ikke bare foreldrene selv som fremhevet den store variasjonen. Ved et av sentrene opplyste koordinatoren om at mange foreldre hadde funnet frem til informasjon om kompetansesenteret og tegnspråkopplæringen på egen hånd. Koordinatoren syntes det var utfordrende å nå ut til målgruppen og etterlyste mer kunnskap om hvordan man når ut til foreldre på best mulig måte. Både lærere og foreldre ved Signo forteller i intervju at foreldre i flere tilfeller blir sendt til andre kompetansesentre før de kommer til Signo. De opplever at dette skjer blant annet på grunn av manglende informasjon om tilbudet ved Signo, også innad i Statpedsystemet. Foreldrene som først har deltatt på kurs ved andre kompetansesentre opplever å ikke ha fått god nok informasjon i en tidlig fase og at de selv har måttet finne informasjon om tilbudet ved Signo også etter at de har begynt på *Se mitt språk* ved andre kompetansesentre. Enkelte foreldre som deltok i fokusgruppene mente at dette har å gjøre med rekruttering og ressurser. Det eksisterer således

en forestilling hos noen foreldre om at kompetansesentrene ønsker å ha foreldrene tilknyttet egne sentre på grunn av at de tidligere har hatt vanskeligheter med å rekruttere nok foreldre og er engstelige for at budsjett skal kuttes. Flere var videre tydelige på at informasjon om tilbudet bør komme i en tidlig fase for at foreldrene skal få mest mulig utbytte av opplæringen.

6.2 Kvaliteten på informasjonen om tegnspråkopplæringen

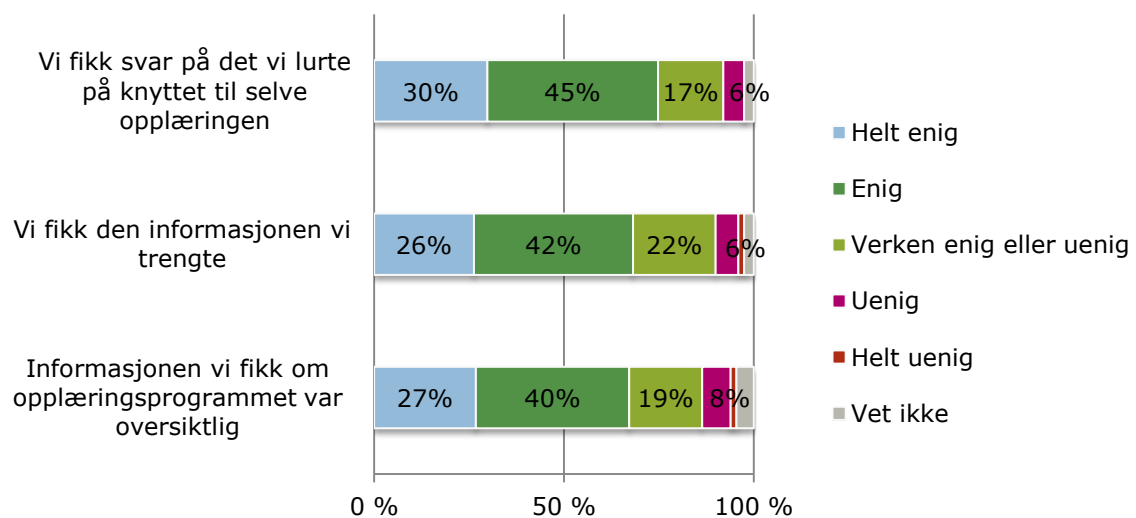
Flere foreldre som deltok i fokusgruppene opplevde at man skal ha "flaks" for å få informasjon på et tidlig tidspunkt slik at man kan begynne opplæringen i modul 1 slik opplæringsløpet er lagt opp, og knyttet dette til en forutsetning om at man møter personer i tjenesteapparatet som har kunnskap om tilbudet og som ønsker å formidle denne kunnskapen. Foreldrene var generelt enige om at det er viktig at de kan ta informerte valg, og fremhevet et ønske om at tjenesteytere legger personlige syn til side og informerer om hvilke tilbud som finnes slik at foreldrene selv kan velge hva som passer best for dem.

Foreldrene opplevde at det er mange ulike meninger ute i tjenesteapparatet og at foreldre med samme behov derfor risikerer å få ulike anbefalinger avhengig av hvem de møter. Spesielt tydelig var dette da foreldrene snakket om CI-opererte barn. Når det gjelder CI-opererte barn viste både ansatte ved sentrene og foreldrene til at det er store uenigheter i forbindelse med bruk av tegnspråk hos ulike aktører og enkeltpersoner. Flere av foreldrene som deltok i kvalitative intervjuer uttrykte bekymring i forhold til at foreldre til CI-opererte barn ikke lærer tegnspråk. De mente dette medfører at foreldrene ikke kan kommunisere med barnet i en rekke sammenhenger. De mente videre at dette er et aspekt tjenesteytere som fraråder bruk av tegnspråk for denne gruppen ikke har tatt i betraktning. Eksempler på situasjoner der talespråk ble oppgitt å ikke være tilstrekkelig for å kommunisere med CI-opererte barn var; ved leggetid, når barnet har tatt av implantatet, under bading, i store folkemengder der lyden av én stemme ikke skiller seg fra andre stemmer, generelt i situasjoner der det er mye støy og dersom det skjer noe med implantatet.

Kvaliteten på informasjonen som blir gitt til foreldre avhenger av at foreldrene får den informasjonen som er viktig for deres behov, at informasjonen er oversiktig og at foreldrene får svar på de spørsmålene de har i tilknytning til tegnspråkopplæringen.

I figur 6.2 fremstilles foreldrenes svar når de er blitt bedt om å ta stilling til påstander angående informasjonen de fikk om tegnspråkopplæringen.

Figur 6.2: Vennligst ta stilling til hvor enig eller uenig du er i følgende påstander om informasjonen om tegnspråkopplæringen (n=198)

Figur 6.2 viser at flertallet av foreldrene som har besvart undersøkelsen sa seg helt enig eller enige i påstandene om at de fikk svar på det de lurte på knyttet til selve opplæringen (75 pro-

sent), at de fikk den informasjonen de trengte (68 prosent) og at informasjonen de fikk var oversiktig (67 prosent).

Som det fremgår av figur 6.2 var flertallet av foreldre godt fornøyd med informasjonen de har fått. Kvalitative funn basert på intervjuer med foreldre og ansatte ved sentrene viser imidlertid at det kan ta lang tid før foreldrene får informasjonen. I tillegg viser kvalitative funn at informasjonen foreldrene får i noen grad avhenger av hvem som gir informasjon. Foreldre til CI-opererte barn er blant annet skeptiske til at tjenesteytere fraråder dem bruk av tegnspråk og foreldre til barn med tilleggshemninger stiller spørsmål ved manglende informasjon om det tilrettelegte tegnspråkopplæringen ved Signo.

Lærere tilknyttet sentrene ga under intervju uttrykk for at flere foreldre ikke får god nok informasjon om hva tegnspråkopplæring i "Se mitt språk" innebærer og at dette medfører at enkelte foreldre faller fra opplæringen underveis. Årsaken til at foreldrene faller av, var i følge lærerne, at programmet er mer omfattende enn de har fått opplyst. Ansatte ved sentrene opplyste også om det er flere ansatte i tjenesteapparatet, inkludert ansatte i Statped systemet, som ikke vet hva "Se mitt språk" er og hvem tegnspråkopplæringen er lagt opp for. Mange tror "Se mitt språk" er et tilbud kun til foreldre til barn som er helt døve. Dette medfører at flere foreldre som er i målgruppen for "Se mitt språk" ikke får informasjon om tilbudet eller får uriktige opplysninger.

7. SAMARBEID OG FAGLIG UTVIKLING

Følgende kapittel skal se nærmere på hvordan de ansatte ved sentrene selv opplever at det er tilrettelagt for faglig utvikling av lærerne internt på sentrene og i samarbeid mellom sentrene. Funnene er basert på kvalitative intervjuer med lærere og ansvarlige aktører ved hvert av sentrene.

Hovedfunnene fra kapittelet er:

- Sentrene har organiserte samlinger der ansatte fra alle sentrene samles. Kvalitative funn tyder på at det er begrenset med kontakt mellom de ansatte ved sentrene utenfor de planlagte samlingene.
- Ansatte ved sentrene ønsker mer kompetansedeling mellom sentrene, både i form av hospiteringsordninger og ved at de eksisterende samlingene organiseres som seminarer der erfarne ansatte deler av sin kunnskap.
- Sentrene har ulike rutiner for kompetansedeling innad på senteret, men et fellestrekk er at man opplever å ha for liten tid til å skape gode rutiner for kompetansedeling mellom de ansatte

7.1 Samarbeid mellom sentrene

Tegnspråkopplæringen "Se mitt språk" følger et løp som er tilsvarende ved de ulike kompetansesentrene. Foreldre som flytter skal kunne fortsette opplæringen ved et annet senter. For at sentrene skal kunne tilby et mest mulig tilsvarende opplæringsprogram er de avhengige av å besitte tilsvarende kompetanse, noe som krever samarbeid mellom sentrene.

Lærerne ved to av sentrene opplyste om at det var snakket mye om å ha utveksling mellom sentrene, der lærerne arbeider ved et av de andre sentrene i en periode for å ta med seg ny kunnskap tilbake til eget senter. En slik hospiteringsordning vil, ifølge lærerne, bidra til at kompetansen fordeles mellom sentrene på en kostnadseffektiv måte der man unngår at lærerne må ta permisjon for videreutdanning. Det fremheves at det finnes mye spisskompetanse ved sentrene, men at denne kompetansen, med dagens ordninger for samarbeid mellom sentrene, ikke overføres mellom sentrene.

Kompetansesentrene har per i dag etablert samarbeid i forbindelse med tegnspråkopplæringen "Se mitt språk" for tegnspråklærerne. Samarbeidet innebærer hovedsakelig at lærerne har seminar hvert år der de deler erfaringer mellom sentrene og utviklet materialet til bruk i undervisningen. De ansatte ved sentrene opplyste i intervju at samlingene tidligere var to ganger per år. Årsaken til at samlingene ble redusert til én gang per år var, ifølge lærere ved et av sentrene, at de opplevde å ha mange tilsvarende tanker og ideer og ikke fikk tilstrekkelig utbytte av samlingene til at det var nødvendig å møtes oftere.

Ved et av sentrene fortalte tegnspråklærerne at mye av materialet til "Se mitt språk" er utdatert. Når ansatte fra sentrene samles for å lage nytt materiell opplever de samme lærerne at dette materialet ikke kvalitetssikres. Lærerne ved dette senteret velger derfor å benytte alternativt materiell som de finner på internett.

Vurderingene fra tegnspråklærerne viser at de årlige samlingene ikke er lagt opp på en hensiktsmessig måte, da lærerne opplever å få lite igjen av samlingene og at materialet som utvikles på samlingene ikke benyttes i undervisningen.

Den varierende oppfatningen av hvor godt seminarer er lagt opp og hvor mye lærerne føler de får ut av samlingene tyder på at samlingene kan organiseres på en mer hensiktsmessig måte. Det ble uttrykt ønske om mer fokus på sentrale temaer og tydeligere rammer for seminarer med fokus på undervisning i større grad enn diskusjoner.

Sentrene har også etablerte samarbeid mellom koordinatorene. Koordinatorene selv opplever dette samarbeidet som helt sentralt for å klare å tilby et helhetlig opplæringsprogram på tvers av sentrene.

7.1.1 Minoritetsspråklige foreldre

En gruppe som er blitt trukket frem ved flere sentre er minoritetsspråklige foreldre. Dette er en gruppe som ansatte mente krever ekstra tilrettelegging, da mange må ha med tolk i undervisningen. Ansatte viste også til at flere av de minoritetsspråklige foreldrene ønsker i tillegg å lære norsk samtidig som de lærer tegnspråk. Lærere påpekte i fokusgruppesamlinger at det er manglende kompetanse på minoritetsspråklighet i opplæringssammenheng blant de ansatte, og viste blant annet til et behov for mer kunnskap om mottaksnivået til denne gruppen, i den betydning at man ikke vet hva det innebærer for voksne personer å tilegne seg to språk (både norsk og tegnspråk) og om dette lar seg gjøre innenfor rammene til "Se mitt språk". I tillegg var det flere som trakk frem at det for denne gruppen er snakk om tre ulike kulturer; norsktalenes kultur, døvekulturen og de minoritetsspråkliges kultur. For forelesere og tegnspråklærere ble det vurdert som en særskilt utfordring å forholde seg til de ulike kulturene. Det ble også vist til at å undervise i døvekultur kan være vanskelig når man ikke har kjennskap til den kulturen foreldrene kommer fra.

Kvalitative funn basert på fokusgruppeintervjuer med lærere og intervjuer med andre ansatte ved sentrene viser at ansatte ved de ulike sentrene sitter hver for seg og planlegger hvordan det kan tilrettelegges for at minoritetsspråklige foreldre på best mulig måte ivaretas i opplæringen samtidig som man skal sørge for at denne tilretteleggingen ikke går på bekostning av de norsktalende foreldrene.

Dette er et klart eksempel på tema som ville være aktuelt å ha på en felles samling. Lærerne ved et av sentrene opplyste om at akkurat denne problemstillingen kunne være tema på et av de årlige seminarene. Lærerne foreslo at for eksempel lærere fra Skådalen, som har mest erfaring med denne gruppen, kan undervise de resterende lærerne og dele av sine erfaringer. I kvalitative intervjuer med lærere og andre ansatte ved sentrene er det kommet frem at det finnes lærere med formell minoritetsfaglig kompetanse, en ressurs som ville være naturlig å benytte i en slik anledning.

7.2 Interne prosedyrer for kompetanseutvikling

Sentrene har ulike forutsetninger for å drive intern kompetanseheving. Dette avhenger både av økonomiske og menneskelige ressurser.

I intervju med lærere og andre ansatte ved sentrene kom det frem at det er begrenset med interne prosedyrer for kompetanseutvikling ved de enkelte sentrene. Lærerne som deltok i kvalitative intervjuer fortalte at det er for liten tid til å utvikle gode rutiner for kompetansedeling mellom de ansatte. Dette var en oppfatning som gjentok seg ved samtlige sentre.

Ved et av sentrene hadde lærerne tidligere hatt én uke mellom hver av samlingene der de hadde anledning til å fokusere på å utveksle erfaringer fra forrige samling samt utvikle program for neste samling. Samlingene er blitt stadig tettere og de ansatte har ikke lenger denne muligheten. Dette medfører at lærerne blir sittende mye alene for å evaluere og utvikle undervisningen. Når lærerne hver for seg bruker tid på evaluering og planlegging kan dette bidra til at det totale antallet timer som går med til denne type aktiviteter ikke nødvendigvis er mindre enn om senteret hadde vært i stand til å organisere felles møter for evaluering og planlegging.

Det ble imidlertid lagt vekt på at lærerne ved dette senteret hadde et variert arbeid, der de arbeider mye også utenfor "Se mitt språk" noe som bidrar til generell kompetanseheving.

Lærerne ved et annet senter ønsker tid til å observere kolleger, for slik å utvikle eget undervisningsopplegg og lære av hverandre. De opplever per i dag ikke å ha kapasitet til denne type intern kompetanseutvikling/-utveksling og tror dette kan gå ut over kvaliteten på opplæringen. Ved det samme senteret ble en av de ansatte oppmuntret til å ta videreutdanning, men hadde ikke fått avklart om senteret hadde kapasitet til at den ansatte faktisk tok utdanningen.

Ved et av sentrene opplevde lærerne at den interne kompetanseutviklingen skjedde i for eksempel lunsjpausene. Det var kun i denne type sammenhenger lærerne hadde tid til å sette seg ned sammen og diskutere problemstillinger de var opptatt av.

8. MÅLOPPNÅELSE – DEKKES FORELDRENE OPPRINNELIGE BEHOV?

I det følgende vil måloppnåelse i forbindelse med tegnspråkopplæringen bli presentert. Kapitlet vil både ta for seg programmets målsetninger og foreldrenes opprinnelige behov for så å vurdere om programmet, slik det er lagt opp, bidrar til å nå de fastsatte mål og dekke foreldrenes behov.

Målet for undervisningen er at foreldrene skal¹⁴:

- Lære å kommunisere mest mulig uanstrengt og flytende med sine barn.
- Få innsikt i og forståelse for sitt barns tospråklighet
- Få innsikt i og forståelse for utfordringer knyttet til oppvekst for barn med hørselsvansker.
- Få innsikt i døves kultur og historie.
- Få kunnskap om de rettigheter det døve/sterkt tunghørte barnet og familien har i forhold til det offentlige hjelpeapparatet og opplæringssystemet.

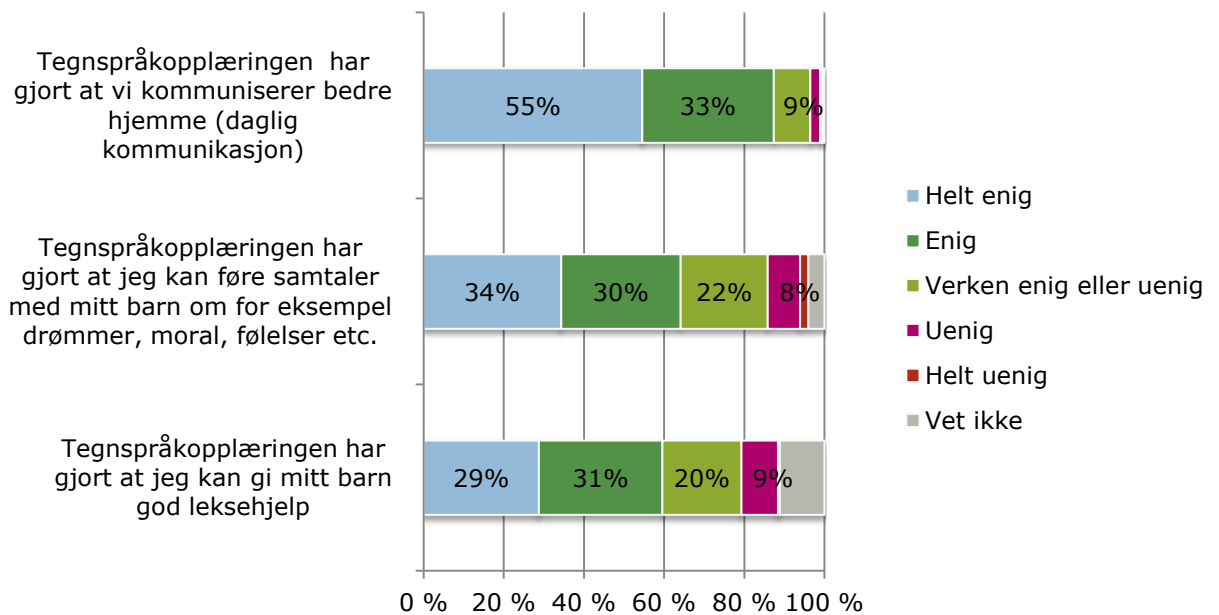
Både resultater fra breddeundersøkelsen og fokusgrupper med deltakende foreldre viser at foreldrene som deltar på Se mitt språk har ulike behov for å klare å kommunisere mest mulig uanstrengt og flytende med sine barn. Noen foreldre har helt døve barn og bruker tegnspråk som det primære språket i kommunikasjon med sine barn, andre har barn med mindre hørselshemninger og har kun bruk for tegnspråk i spesielle situasjoner, mens en tredje gruppe har barn med sammensatte funksjonshemninger der tegn brukes i tillegg til talespråk til tross for at flere av disse barna er hørende.

De følgende figurene viser hvor enige foreldrene er i en rekke påstander om hva de har fått ut av å delta på "Se mitt språk". Funnene fra breddeundersøkelsen vil bli supplert med funn fra de kvalitative intervjuene.

Det skal fremheves at resultatene under er særlig positive blant foreldre som bruker tegnspråk og/ eller norsk med tegn i sin kommunikasjon med barnet (de som bruker norsk talespråk var noe mindre positive). Utbyttet øker med modulprogresjonen, og foreldre som enten er i sluttfasen (modul 31-40) eller har avsluttet opplæringen har hatt større utbytte av opplæringen samlet sett. Med andre ord så følger foreldrenes utbytte progresjonen i opplæringen. Av særlig interesse viser evalueringen at deltakere som har bodd på senteret eller på hotell har hatt større utbytte av opplæringen enn de som har bodd hjemme. Det skal også nevnes at foreldre med barn som har psykiske funksjonshemming i tillegg til hørselshemming har generelt hatt større utbytte av opplæringen enn gjennomsnittet.

¹⁴ Skolenett.no (2008) Hentet fra: http://www.skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=27476&epslanguage=NO

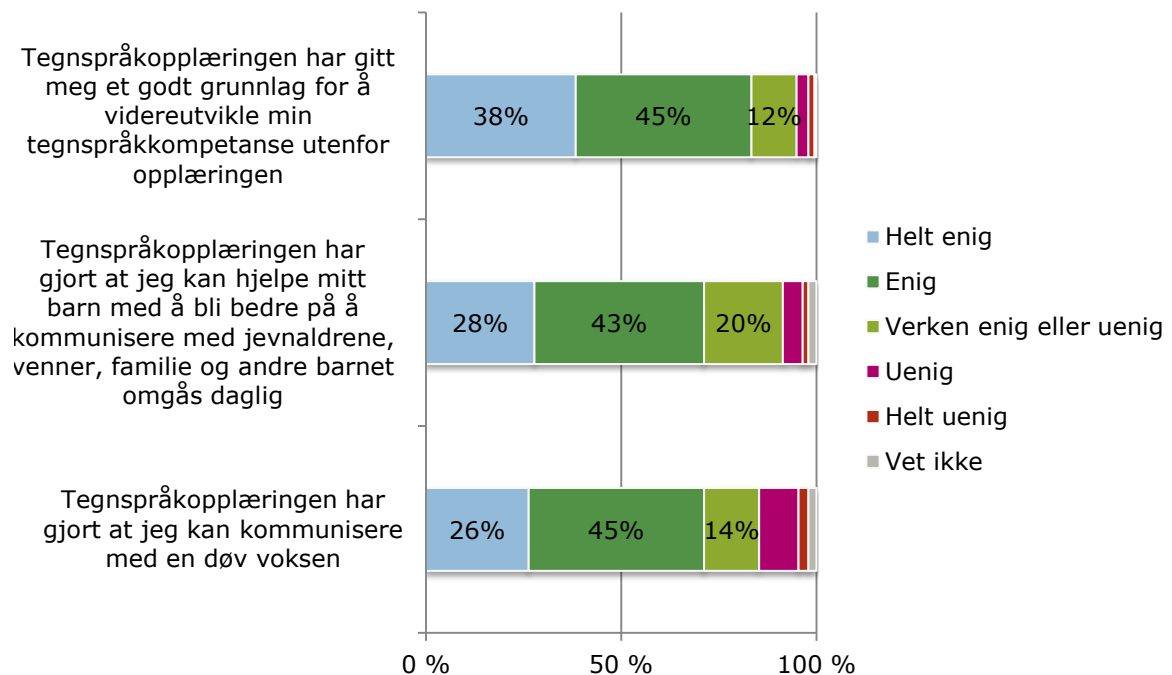
Figur 8.1: Nedenfor finner du noen utsagn om hva du har fått ut av å delta i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)

Som det fremkommer av figur 8.1 oppga flertallet av foreldrene (88 prosent) at tegnspråkopplæringen har bidratt til at de kommuniserer bedre hjemme. Daglig kommunikasjon med barnet er det behovet som foreldrene har oppgitt som det viktigste å få dekket når de begynte på tegnspråkopplæringen ved siden av å møte andre i tilsvarende situasjon. De foreldrene som oppgir at de har benyttet tilbud til søsken ved kompetansesenteret oppgir i noe større grad enn foreldre som ikke har benyttet slike tilbud å være enige i påstanden om at tegnspråkopplæringen har gjort at de kommuniserer bedre hjemme.

Dette underbygges av de kvalitative funnene, der foreldre fortalte at kommunikasjonen med deres hørselshemmede barn ville vært på et annet nivå uten tegnspråkopplæringen. I kvalitative intervjuer fortalte mange av foreldrene at de ville vært i stand til å kommunisere med barnet sitt også uten tegnspråkopplæringen, men at kommunikasjonen ville blitt mer grunnleggende og båret preg av mindre felles forståelse. Foreldrene som ble intervjuet hadde kun gjennomført deler av tegnspråkopplæringen og flere fremhevet at det enda er en vei å gå før kommunikasjonen med barna er så god som de ønsker. Andre foreldre fortalte at tegnspråkkompetansen de har opparbeidet seg bidrar til at de er i stand til å oppklare uklarhetene som oppstår når de benytter talespråk med barnet, og på denne måten har forbedret den daglige kommunikasjonen.

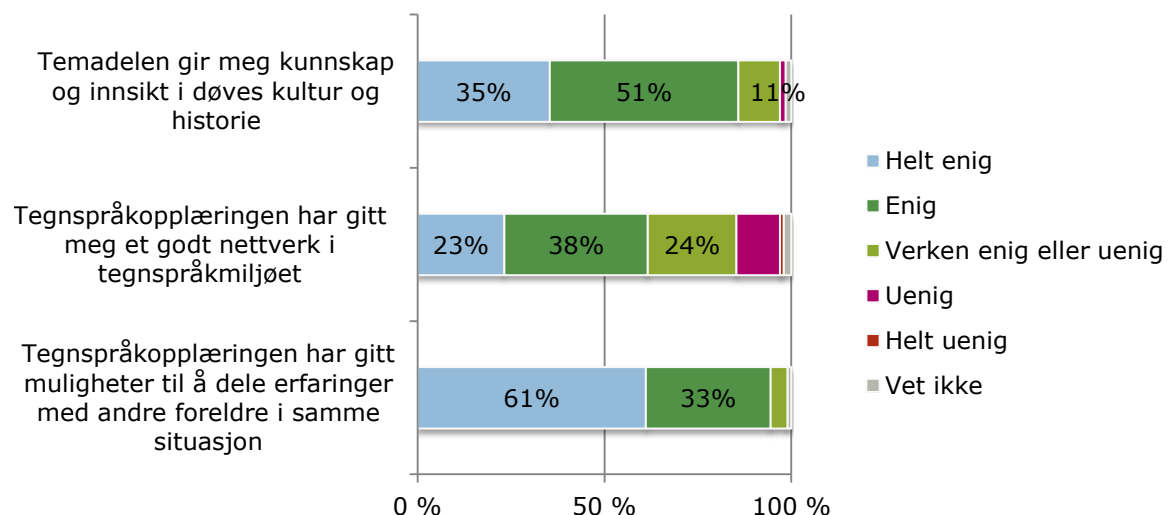
Figur 8.2: Nedenfor finner du noen utsagn om hva du har fått ut av å delta i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)

Et stort flertall av foreldrene (83 prosent) oppga at tegnspråkopplæringen har gitt dem et godt grunnlag for å videreutvikle deres tegnspråkkompetanse utenfor opplæringen.

71 prosent sa seg helt enig eller enige i påstanden om at tegnspråkopplæringen har gjort at de kan kommunisere med en døv voksen. I kvalitative intervjuer fortalte et par foreldre at de har blitt en ressurs i lokalsamfunnet som følge av opplæringen. En mor fortalte at hun har samarbeidet med en kirke og vært tolk i blant annet begravelser. Tegnspråkkompetansen er en viktig kompetanse i et lokalsamfunn.

Figur 8.3: Nedenfor finner du noen utsagn om hva du har fått ut av å delta i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n =198)

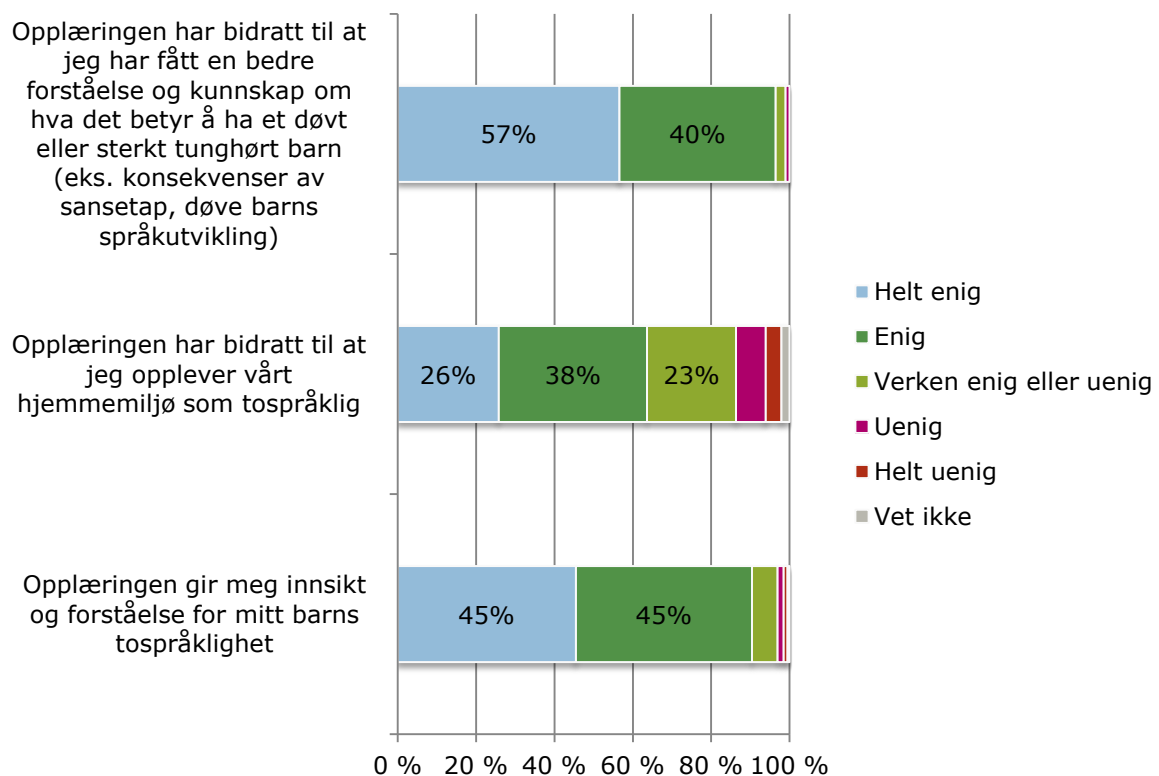
Som det fremkommer av figur 8.3 var det stor enighet om at temadelen har gitt foreldrene kunnskap og innsikt i døves kultur og historie. Kvalitative funn understreker dette utbytte. Foreldrene oppga å ha lært mye om døves kultur og historie. Denne kunnskapen er spesielt viktig for foreld-

re til barn som bruker tegnspråk for daglig kommunikasjon og barn som er en del av et døvemiljø hjemme.

Et flertall (61 prosent) oppga at opplæringen har gitt dem et godt nettverk i tegnspråkmiljøet. Kvalitative funn basert på intervjuer med foreldre og ansatte ved sentrene viser at foreldrene får et nettverk gjennom gruppen de møter gjennom "Se mitt språk". Noen foreldre opplevde også at de var blitt en del av det lokale døvemiljøet i nærmiljøet. Andre foreldre hadde ikke ønske om eller behov for å være en del av slike miljøer utenfor tegnspråkopplæringen. Dette gjaldt særlig foreldre til barn som i stor grad benytter talespråk og kun bruker tegnspråk som støtte.

94 prosent var helt enig eller enige i påstanden om at tegnspråkopplæringen har gitt dem mulighet til å dele erfaringer med andre foreldre i samme situasjon. Som beskrevet i kapittel 6 var dette er av foreldrenes primære behov når de begynner i opplæringen. Kvalitative funn basert på intervjuer med foreldre og ansatte ved sentrene viser også at dette er viktig både i forhold til at foreldrene lærer av hverandre, men også i forbindelse med å dele tanker og erfaringer med noen som kan sette seg inn i ens egen situasjon.

Figur 8.4: Nedenfor finner du noen utsagn om hva du har fått ut av å delta i 'Se mitt språk', som vi ber deg ta stilling til (n=198)

Det fremkommer av fokusgruppene med deltakende foreldre at nær alle foreldrene opplevde at opplæringen har bidratt til at de har fått en bedre forståelse og kunnskap om hva det betyr å ha et døvt eller sterkt tunghørt barn. Foreldrene som deltar på "Se mitt språk" har gjerne liten eller ingen kunnskap om hørselshemminger når de begynner opplæringen. I kvalitative intervjuer fortalte foreldrene om en vanskelig situasjon når barnet får påvist hørselshemming. Mange foreldre hadde forestillinger om hva en hørselshemming innebærer som ikke stemte med virkeligheten, der de så for seg at barnet ville bli isolert og ha vanskelig for å bli en del av samfunnet. Helheten i opplæringen, der foreldrene får møte voksne døve, får kunnskap om døves kultur, rettigheter og muligheter, bidrar til at foreldrene får et mer optimistisk syn på barnas fremtid.

I overkant av halvparten oppga at opplæringen har bidratt til at de opplever deres hjemmiljø som tospråklig. Kryssanalyser viser at dette spesielt gjelder foreldre som bruker tegnspråk for kommunikasjon med sine barn. Av foreldrene som oppgir at de kommuniserer med barnet sitt med tegnspråk sier 86 prosent seg helt enig eller enige i påstanden om at de opplever hjemmiljøet som tospråklig. Kryssanalyser viser videre at foreldre som har benyttet tilbud til søsken ved kompetansesentrene i større grad enn andre foreldre er enige i at opplæringen har bidratt til at de opplever vårt hjemmemiljø som tospråklig.

Et stort flertall (90 prosent) oppga at opplæringen har gitt dem innsikt i og forståelse for deres barn tospråklighet.

Fokusgruppene med deltakende foreldre viser også at tegnspråkopplæringen og det nære forholdet til Statped bidrar til å styrke familiene når de skal få tilbud fra kommunen. Ikke bare lærer foreldrene om hva de har krav på og hva som er kommunens ansvar, men de har en sterk støttespiller i ryggen dersom kommunene ikke oppfyller disse kravene. Det opplyses om at Statped i flere situasjoner har hjulpet foreldrene direkte ved å ta kontakt med deres hjemkommuner.